

INŠTITUT ZA VAROVANJE ZDRAVJA
REPUBLIKE SLOVENIJE

Z znanjem do boljšega zdravja.

TRADICIONALNI SLOVENSKI ZAJTRK

Poročilo o nacionalnem projektu 2012

Tradicionalni slovenski zajtrk

Poročilo o nacionalnem projektu 2012

Avtorji: mag. Matej Gregorič, Vida Fajdiga Turk, dr. Mojca Gabrijelčič Blenkuš

Pri pripravi poročila so sodelovali člani delovne skupine pri Ministrstvu za kmetijstvo in okolje

Za vsebino so odgovorni avtorji.

Oblikovanje: Andreja Frič

Izdajatelj: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, Trubarjeva 2, Ljubljana

Gradivo ni lektorirano.

Leto izdaje: Ljubljana, 2013

Elektronski vir.

Spletni naslov:

<http://www.ivz.si/>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

613.22:373.2/.3(497.4)"2012"

37.091.217:641(497.4)"2012"

GREGORIČ, Matej, 1972-

Tradicionalni slovenski zajtrk [Elektronski vir] : poročilo o nacionalnem projektu 2012 / avtorji Matej Gregorič, Vida Fajdiga Turk, Mojca Gabrijelčič Blenkuš ; pri pripravi poročila so sodelovali člani delovne skupine pri Ministrstvu za kmetijstvo in okolje. - El. knjiga. - Ljubljana : Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2013

ISBN 978-961-6911-16-0 (pdf)

1. Gl. stv. nasl. 2. Fajdiga Turk, Vida 3. Gabrijelčič Blenkuš, Mojca
267344384

KAZALO

POVZETEK.....	6
1. UVOD	8
1.1 Opis projekta	9
2. METODE DELA, INŠTRUMENTARIJ IN OPIS VZORCA.....	12
3. REZULTATI	13
3.1 Način izvedbe projekta.....	13
3.2 Spremljevalne aktivnosti.....	18
3.3 Sodelovanje z deležniki in dobavitelji.....	22
3.4 Učinkovitost projekta.....	24
3.5 Zagotavljanje lokalne pridelane/predelane hrane v okviru sistema javnega naročanja.....	27
4. ZAKLJUČKI S PRIPOROČILI	30
5. VIRI.....	34

POVZETEK

Z vrednotenjem projekta Tradicionalni slovenski zajtrk smo želeli oceniti proces izvedbe in uspešnost projekta. Projekt se je v letu 2012 izvajal že drugič in je sovpadal z razglašenim dnevom slovenske hrane. Projekt je potekal 16. novembra, ko so vrtci in šole organizirale otrokom zajtrk sestavljen izključno iz živil lokalnih pridelovalcev in predelovalcev. V projekt so bili vključeni vsi slovenski vrtci in osnovne šole, kar pomeni, da je bila s projektom zajeta celotna vrtčevska in osnovnošolska populacija otrok.

Projekt je izpolnili osnovne zahteve uporabnosti projekta (»efficacy«) tako glede organizacije zajtrka kot izvajanja spremljevalnih dejavnosti. To odraža zlasti angažiranost vrtcev in šol, ki so še več dni po projektu samoiniciativno organizirali in ponujali zajtrk. Ponudba zajtrka je odražala kompromis med tradicionalnim slovenskim obrokom in razpoložljivimi lokalnimi kapacitetami. Ne glede na lanskoletni izpad pridelka so še vedno posamezni kmetije in podjetja omogočila donacijo živil. Največ živil za zajtrk so dostavili kmetje, živilsko predelovalna podjetja ter čebelarji. Projekt tudi zelo dobro vzpostavlja odnose z deležniki, saj so vrtci in šole z njimi večinoma zelo dobro sodelovale, še zlasti s peki, čebelarji, kmetijami, zadrugami in aktivni kmetov. Šole in vrtci so uspešno uspeli tudi integrirati vsebine projekta in jim nameniti dovolj časa, nekoliko več vrtci, manj pa šole zaradi obremenjenih učnih načrtov. Vrtci so aktivno vključili v dejavnosti projekta večino otrok in sodelavcev, medtem ko so bile glede tega šole nekoliko manj uspešne. Se pa visoka motiviranost vrtcev in šol kaže skozi podatek, da so se praktično vsi vrtci in šole odločili, da bodo tematike projekta obravnavali kontinuirano skozi celotno šolsko leto in sicer me poukom in varstvom oz. v povezavi z drugimi podobnimi projekti (Shema šolskega sadja, Zdrave šole/vrtci, Eko projekti, v sklopu šolskih vrtov ipd.). Sicer pa je večina vrtcev in šol zelo dobro ocenila uspešnost projekta. Razlogi za uspešnost so bili v dobri organizaciji dela na vsakem vrtcu in šoli, aktivnemu sodelovanju z deležniki, dobri izvedbi spremljevalnih aktivnosti ter dobri organizaciji in koordinaciji samega projekta. K temu je pripomogla tudi dodatna motiviranost vrtcev in šol, s tem ko je bila v vsaki statistični regiji glede na merila izbrana posamezna osnovna šola in vrtec, katerim je bil omogočen obisk in ogled kmetije z brezplačnim prevozom.

Glavno vprašanje evalvacije je ali je projekt prinesel učinek, oziroma ali je ukrep vplival na izboljšanje obstoječega stanja (»effectiveness«). Glede na rezultate z nivoja vključenih otrok lahko sklepamo pritrnilno, saj rezultati kažejo na izboljšanje tako pri odnosu do zajtrka kot pri osvajanju novih znanj, medtem ko učinke na nivoju izboljšav prehranskega vedenja med otroki in mladostniki v tako kratkem času niti ni mogoče pričakovati. Pomembno pri vrednotenju je bilo tudi podporno okolje, zlasti oseb, ki so za učenca oziroma otroka najpomembnejše in se po njih zgleduje, pa tudi medijev in splošne javnosti. Rezultati kažejo zlasti dobro podporo kolegov učiteljev in vzgojiteljev ter vodstva vrtcev/šol, medtem ko vključenost staršev ni bila najboljša. Z večjim vključevanjem staršev v projekt bi lahko z njihovo pomembno vzgojno funkcijo prispevali tudi k oblikovanju sinergij na področju učinkov.

Projekt je nekoliko manj uspešen pri spodbujanju vrtcev in šol za večje vključevanje kakovostnih živil, kot so npr. sezonsko pridelanih živil na integriran način, sezonsko pridelana živila na ekološki način in živil, ki so proizvedena po nacionalnih predpisih o kakovosti živil. Večina šol in vrtcev uspeva le delno vključevati v pripravo javnih razpisov merila za izbor živil, ki so v shemah višje kakovosti, posledično je tudi delež živil iz lokalne pridelave/predelava relativno majhen. Šole in vrtci kot ovire na tem področju jasno izpostavljajo neprimeren sistem javnih naročil, nezadostne kapacitete lokalnih ponudnikov ter njihov slab odziv oz. nezanimanje na oddane javnih ponudb.

Z vidika osveščanja širše javnosti lahko zaključimo, da je bil odziv medijev na komunikacijske aktivnosti zelo dober, saj so o projektu večkrat poročali vsi večji nacionalni mediji, veliko so pa svojega medijskega prostora namenili tudi regionalni in lokalni mediji. V tem letu je zaznati tudi velik napredek na področju večje prepoznavnosti projekta z izbranim logom, njegovi dobri povezanosti z razglašnim dnevom slovenske hrane ter večji vključenosti v socialna omrežja. Tudi vesplošno je bil projekt dobro sprejet, prav tako tudi s strani različnih institucij. V številnih delovnih organizacijah so se na primer tudi zaposleni samoiniciativno odločili za izvedbo zajtrka. S tega vidika je projekt dosegel svoj namen ozaveščanja javnosti o pomenu zajtrkovanja, zdravega prehranjevanja ter o kratkih verigah in vlogi kmetijstva.

Zaključujemo, da je projekt lahko tudi dober povezovalni mehanizem več sistemov, ki skupaj delujejo v isto smer. Pomemben je vsak člen in pomembna je krepitev vloge vsakega posameznega člana. Projekt prinaša željene učinke, vendar pa lahko v relativno kratkem časovnem obdobju govorimo le o kratkoročnih učinkih.

1. UVOD

Raziskovalni podatki kažejo, da so prehranjevalne navade otrok in mladostnikov v Sloveniji vse bolj nezdrave, izbirajo pretežno nezdravo hrano, večinoma se prehranjujejo neredno, najpogosteje opuščajo zajtrk. Ker otroke in mladostnike s prehranskega vidika uvrščamo med ranljivejšo populacijo, jim je treba omogočiti, da uživajo dnevno vse priporočene obroke, ki bodo v čim večji meri sestavljenih iz priporočenih in kakovostnih živil, obenem pa jih ozaveščati o pomenu zdravega prehranjevanj in jih pri tem tudi spodbujati. Z namenom, da se predstavi otrokom pomembnost zajtrka in uživanje kakovostne doma pridelane hrane ter predstavitev kmeta kot pridelovalca hrane in čebele, ki je tesno povezana s kmetijstvom in pridelavo hrane, je bil osnovan projekt Tradicionalni slovenski zajtrk. Posredno je cilj projekt še tesneje povezati pomembne resorje in inštitucije pri skupnih aktivnostih ter zainteresirati ponudnike lokalno pridelane/predelane hrane ter šole in vrtce, da bi se med njimi vzpostavile kratke verige in s tem spodbudi lokalna trajnostna oskrba. Dolgoročno se želi s projektom vplivati na izboljšanje prehranjevalnih navad, s poudarkom na rednem uživanju zajtrka, pogostejšem vključevanju lokalno pridelane hrane ter večjem vključevanju vzgojno-izobraževalnih vsebin v šolski kurikulum, ki poudarjajo pomen kmetijstva in čebelarstva, pravilne in zdrave prehrane, živilske industrije, telesne dejavnosti za zdravje ter ohranjanje čistega okolja.

Pomembno je tudi splošno ozaveščanje otrok in mladine o pomenu zdravega načina življenja. Pri spodbujanju uživanja zajtrka ima ključno vlogo družina, zelo pomembno vlogo pa imajo tudi šole in vrtci, ki naj bi spodbujali redno uživanje zajtrka. Šolsko in vrtčevsko okolje je namreč prostor, kjer otroci preživijo pomemben del dneva večino dni v tednu, zato je prav, da jim omogočamo dostopnost do ustreznih informacij o zdravem prehranjevanju in omogočamo zdrave izbire.

Pri spodbujanju k zdravim prehranskim navadam pa ne smemo pozabiti na ozaveščanje o pomenu pridelave in predelave hrane v lokalnem okolju. Zadostna lokalna pridelava, predelava in poraba hrane, ob nizki stopnji samooskrbe s kmetijskimi pridelki in proizvodi v Republiki Sloveniji, je med drugim pomembna tudi zaradi izboljšanja zdravja prebivalstva, kot posledica uživanja s stališča prehranske vrednosti kakovostnejše hrane (višja vsebnost vitaminov in posledično višja hranilna vrednost) in trajnejšega zagotavljanja virov živil ter posledično manjše možnosti deficita določenih mikrohranil v prehrani.

V kolikor želimo prispevati k ohranjanju narave ter z okoljem in naravnimi viri ravnati gospodarno in pri svojih dejavnosti ne onesnaževati okolja, moramo biti pozorni tudi na ravnanje z odpadki in z lokalno trajnostno oskrbo skrajševati transportne poti živil. Velikokrat se ne upošteva tudi racionalnost in obseg odpadne embalaže, ki nastane s pakiranjem posameznih enot živil.

Smiselno je torej vzpodbujati lokalno okolje, da se samooskrbuje in s tem poveča kvaliteto življenja vseh vključenih v ta proces.

Z evalvacijo projekta želimo ugotoviti kako učinkovit in uspešen je bil projekt v letu 2012 in ali je prinesel zelene učinke.

1.1 Opis projekta

Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk je bil v letu 2012 izveden že drugo leto zapored in sicer z namenom, da bi posredno izboljšali zavedanje o namenu in razlogih za lokalno samooskrbo, domačo pridelavo in predelavo ter v okviru sistema javnega naročanja spodbudili aktivnosti zagotavljanja lokalno pridelane hrane. Namen projekta je izobraževati, obveščati in ozaveščati šolajočo mladino ter vzporedno, v določenem obsegu, tudi širšo javnost o pomenu zajtrka v okviru prehranjevalnih navad, pomenu in prednostih lokalno pridelanih živil slovenskega izvora, pomenu kmetijske dejavnosti za okolje in pomenu čebelarstva za kmetijsko pridelavo, gospodarske dejavnosti in širše okolje. Posebna pozornost pa je bila v letu 2012 namenjena pomenu ohranjanja čistega okolja.

Osnovni cilj projekta je bil predstaviti otrokom pomembnost zajtrka in uživanje doma pridelane hrane v današnjem času ter predstavitev kmeta kot pridelovalca hrane in čebele, ki je tesno povezana s kmetijstvom in pridelavo hrane. Posredno je bil cilj projekt še tesneje povezati pomembne resorje in inštitucije pri skupnih aktivnostih ter zainteresirati ponudnike lokalno pridelane/predelane hrane in šole oziroma vrtce, da bi se med njimi vzpostavile kratke verige in bi se s tem spodbudila lokalna trajnostna oskrba. Pomemben cilj je večje vključevanje vzgojno-izobraževalnih vsebin v šolski kurikulum, ki poudarjajo pomen kmetijstva in čebelarstva, pravilne in zdrave prehrane, živilske industrije, telesne dejavnosti za zdravje ter ohranjanje čistega okolja.

V Sloveniji so že pred uvedbo projekta Tradicionalni slovenski zajtrk potekale nekatere aktivnosti, ki so spodbujale zdrav način prehranjevanja. Čebelarska zveza Slovenije je tako v preteklih letih izvajala izobraževalno akcijo »En dan za zajtrk med slovenskih čebelarjev v slovenskih vrtcih«. Akcija je bila namenjena predvsem izobraževanju in ozaveščanju otrok o pomenu čebel in čebeljih pridelkov za zdravje ljudi in okolje. Na osnovi teh pozitivnih izkušenj je Čebelarska zveza Slovenije predlagala vse-slovenski projekt, ki bi vključeval tudi ostale pridelovalce slovenske hrane. Pobudo o sodelovanju so sprejela tri ministrstva – Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Ministrstvo za zdravje. Poleg navedenih ministrstev so bili partnerji v projektu tudi Čebelarska zveza Slovenije, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije - Zbornica živilskih in kmetijskih podjetij, Inštitut za varovanje zdravja RS, Zavod RS za šolstvo in Gospodarsko interesno združenje mlekarstva.

Vlada RS se je na 145. redni seji 28. julija 2011 seznanila z namenom, cilji in izhodišči izvedbe projekta Tradicionalni slovenski zajtrk in projekt tudi podprla. Naslednje leto pa je na 33. redni seji 11. oktobra 2012 sprejela sklep o razglasitvi dneva slovenske hrane, ki je objavljen v Uradnem listu RS, št. 77/12. Dan slovenske hrane bo tako obeležen vsako leto tretji petek v novembru. S tem je projekt Tradicionalni slovenski zajtrk dobil širši pomen. Glavni cilj oziroma namen razglasitve dneva slovenske hrane je podpora slovenskim pridelovalcem in predelovalcem hrane ter spodbujanje zavedanja in pomena domače samooskrbe, ohranjanje čistega, zdravega okolja, ohranjanje podežolja, seznanjanje mladih s postopki pridelave in predelave hrane in spodbujanje zanimanja za dejavnosti na kmetijskem področju. Razglasitev dneva slovenske hrane spodbuja k povezovanju in celostni obravnavi kmetijskega, okoljskega, zdravstvenega in izobraževalnega vidika. V okviru tega dne je bila s strani Ministrstva za kmetijstvo in okolje organizirana prva tržnica lokalnih pridelovalcev v poslovnem posloppju

Slovenijales. Obiskovalci tržnice so tako lahko poskusili domači sir, mesnine, sadje, zelenjavo, med, mlečne izdelke in druge dobrote slovenskih kmetij.

Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk sovpada z dnem slovenske hrane in je tako v letu 2012 potekal 16. novembra. V primerjavi z letom 2011 je tokrat projekt potekal nekoliko drugače. Vrtci in osnovne šole so bili k aktivnemu sodelovanju tokrat povabljeni na nekoliko drugačen način, saj smo se zaradi pozebe, toče in predvsem suše soočili z močno zmanjšanim pridelkom medu, sadja, krme in žit, zato podjetja in kmetije niso mogli zagotoviti živil za pripravo zajtrka z donacijami. Zato smo šolam in vrtcem predlagali, da na ta dan, v okviru sredstev, ki jih imajo na razpolago za šolsko prehrano oz. oskrbni dan, dobavijo živila iz lokalnega okolja. Šolam in vrtcem smo v pomoč in lažjo organizacijo posredovali seznam možnih lokalnih dobaviteljev hrane. Posamezni kmetije in podjetja pa so marsikje z donacijo živil vrtcem ali šolam kljub vsemu omogočile brezplačen zajtrk. Otroci so tako ta dan (vsaj za zajtrk) uživali živila - kot so kruh, mleko, maslo, med in jabolka - domačega izvora. Ponekod pa je bil jedilnik tudi nekoliko prilagojen lokalni ponudbi na določenem območju.

Za učitelje in vzgojitelje smo pripravili usmeritve in priporočila za načrtovanje in izvajanje spremljajočih vzgojno-izobraževalnih aktivnosti. V letošnjem letu so bile vsebine projekta nadgrajene tudi s tematiko s področja okolja (ravnanje z odpadki itd.). Nekateri vrtci in šole so tako osrednjim temam projekta namenili kar celoten dan. V aktivnosti so se vključili tudi lokalni deležniki in svojo dejavnost, izkušnje predstavili otrokom ter z njimi navezali stike.

V okviru projekta smo izbirali tudi razrede osnovne šole in oddelke vrtcev v 12 statističnih regijah, ki so bili na dan tradicionalnega slovenskega zajtrka najbolj aktivni. Kriteriji so se nanašali na:

- čas, ki je bil namenjen vsebinam projekta,
- vključenost vsebin projekta v medpredmetno povezovanje,
- spremljevalne dejavnosti, ki so bile izvedene na dan projekta za otroke in druge vključene,
- delež otrok in vseh delavcev na določenem vrtcu in osnovni šoli, ki so bili aktivno vključeni na dan projekta,
- vključenost lokalnih deležnikov in sodelovanje z njimi in
- kontinuirano obravnavo vsebin projekta (npr. večkrat opozarjali na zajtrk, izvedli več učnih ur na to temo ipd.).

Pogoj za sodelovanje je bil izpolnjen in oddan evalvacijski vprašalnik, na podlagi katerega sta bila v vsaki statistični regiji izbrana najbolj aktiven razred osnovne šole in oddelek vrtca. Izbranemu oddelku in razredu je bil v vsaki regiji omogočen obisk in ogled kmetije, hkrati z zagotovljenim brezplačnim prevozom, ki ga je omogočilo Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. S tem smo želeli šole in vrtce spodbujati k izvajanju aktivnosti tudi izven šole/vrtca v obliki naravoslovnega dne.

Za namen promocije in osveščanja/ozaveščanja javnosti in otrok ter podporo projektu, so bile izvedene številne aktivnosti:

- za večjo interaktivnost in preglednost prenovljena spletna stran, kjer se lahko najde še več informacij o vsebinah, ki jih izpostavljamo v okviru projekta,
- izdelan je bil prepoznavni logo projekta,

- izdelani so bili plakati in zloženka ob dnevu slovenske hrane in magnetki z logom Tradicionalnega slovenskega zajtrka, ki so jih prejele šole, vrtci ter drugi javni zavodi,
- oglaševanje v tiskanih medijih,
- predstavitev projekta dogodkih, kot so na primer strokovna srečanja ravnateljic in ravnateljev vrtcev in osnovnega šolstva, Sejem Narava in zdravje ipd,
- predstavitev projekta na socialnem omrežju Facebook,
- izvedba nagradnih iger na radijskih kanalih (Radio 1, Radio Ognjišče...) in Facebook-u s pomočjo donacij nagrad s strani kmetij in podjetij,
- izvedba novinarskih konferenc, objava sporočila za medije in javnost,
- opravljeni so bili različni intervjuji in objave za posamezne medije,
- izvedba akcije s strani trgovske družbe Mercator d.d., ki je za otroke v Pediatrični kliniki v Ljubljani in Kliniki za pediatrijo v Mariboru zagotovila brezplačni zajtrk.

Navedene aktivnosti so se v večini primerov izvajale v času od 7. do 18. novembra, nekatere aktivnosti pa tudi pred in po tem terminu. Vse informacije so dostopne na spletni strani projekta (<http://tradicionalni-zajtrk.si/>).

2. METODE DELA, INSTRUMENTARIJ IN OPIS VZORCA

Delovna skupina na Inštitutu za varovanje zdravja RS je v začetku šolskega leta 2012/2013 po strokovnih kriterijih, strokovni literaturi in na podlagi izkušenj pripravila načrt evalvacije projekta Tradicionalni slovenski zajtrk. Ker smo želeli zajeti čim več vidikov delovanja projekta, smo delo organizirali večplastno. Želeli smo:

- oceniti stanje na nivoju šol in vrtcev, kjer je projekt v osnovi deloval - zanimalo nas je, če je bil uspešen in kako je deloval,
- ugotoviti, kaj se je dogajalo na nivoju vrtčevskih in šolskih otrok, kjer je bilo ključno vprašanje, ali je projekt učinkovit in ali dosega svoj namen,
- ugotoviti učinkovitost projekta na nivoju vseh vpletenih sektorjev, institucij in drugih organizacij,
- z izvedbenega vidika ugotoviti na kakšen način so vrtci in šole izvedli projekt, kakšne spremljevalne aktivnosti so ob tem izvedli ter morebitne težave, ki so jih ob tem zaznali,
- oceniti kako podporne so bile posamezne institucije/organizacije,
- z vidika učinkovitosti opredeliti zaznan napredek na nivoju otrok ter, ali so otroci dobili dovolj podpore tudi od oseb v okoljih, kjer preživijo večino časa, torej pri starših, učiteljih in vzgojiteljih,
- izvedeti kako so vrtci in šole ocenili uspešnost projekta ter ali bodo namenili projektu pozornost tudi skozi celotno šolsko leto,
- preveriti zagotavljanje lokalne pridelane/predelane hrane v okviru sistema javnega naročanja na nivoju vrtcev in šol ter ali lahko projekt nudi določeno podporo oziroma spodbudi aktivnosti tudi na tem področju.

Vrednotenje projekta je potekalo z metodo vprašalnika preko spletne ankete. Odgovorne osebe v vrtcih in osnovnih šolah smo z okrožnico Ministrstva za izobraževanje, znanost, in šport preko spletni strani <http://tradicionalni-zajtrk.si/> zaprosili, da v obdobju od 16. 11. 2012 do 11. 1. 2013 izpolnijo spletni vprašalnik.

Vprašalnik je zajemal vprašanja, ki so bila razdeljena v naslednje sklope:

- splošni podatki vezani na vrtce in šole,
- način izvedbe projekta v vrtcih in šolah,
- spremljevalne aktivnosti, ki so jih vrtci in šole izvedli na dan projekta,
- sodelovanje vrtcev in šol z deležniki in dobavitelji,
- učinkovitost projekta,
- zagotavljanje lokalne pridelane/predelane hrane v okviru sistema javnega naročanja.

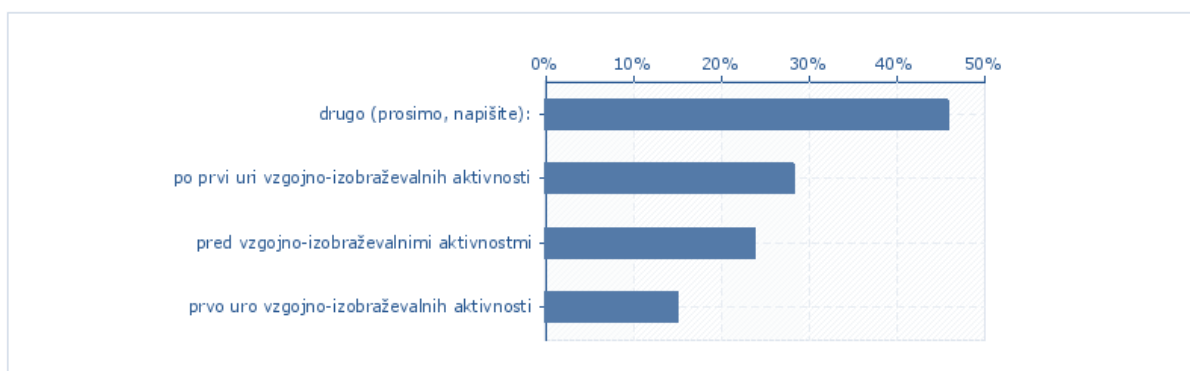
V vzorec smo vključili vse šole in vrtce v RS. Vprašalnik o izvedbi projekta je izpolnilo 265 šol (54,4%) in 66 vrtcev (18,8%). V primerjavi z letom 2011 je bil odziv nekoliko slabši, saj je vprašalnik o izvedbi projekta takrat izpolnilo 393 (80,7%) šol in 144 (41,1%) vrtcev.

3. REZULTATI

V tem poglavju želimo prikazati rezultate načina izvedbe projekta, spremljevalne aktivnosti, sodelovanje z deležniki in dobavitelji ter samo učinkovitost projekta v vrtcih in šolah. Rezultati so prikazani glede na stanje po izvedbi projekta, vprašalnik je bil namenjen kontaktnim oz. odgovornim osebam.

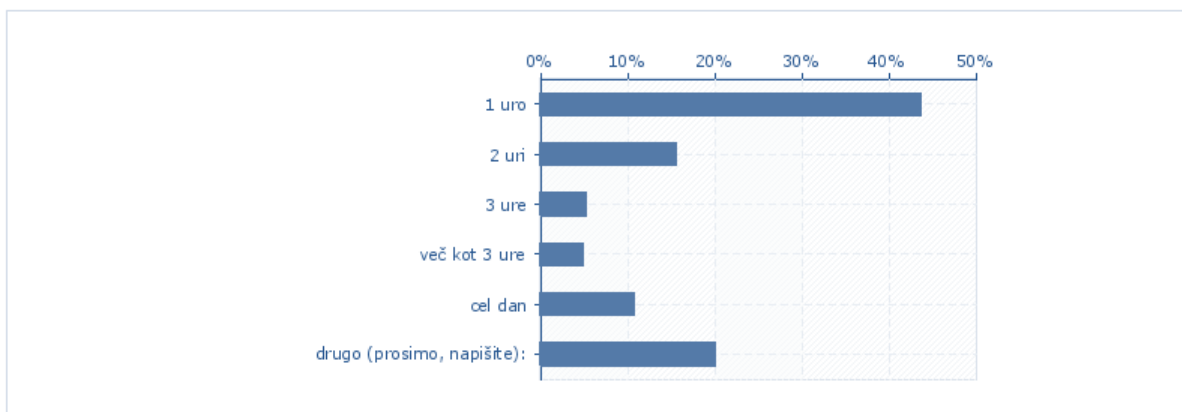
3.1 Način izvedbe projekta

Šole in vrtce smo povprašali, kdaj so ponudili zajtrk otrokom oz. učencem. 28% šol in vrtcev je zajtrk ponudilo po prvi uri vzgojno-izobraževalnih aktivnosti, nekaj manj kot četrtina (24%) pa pred njo. Prvo uro vzgojno-izobraževalnih aktivnosti je zajtrk ponudilo 15% šol in vrtcev. Pod drugo (46%) so šole in vrtci navajali, da so zajtrk otrokom in učencem ponudili v času zajtrka oz. malice, kot ju imajo šole in vrtci običajno. Nekatere šole in vrtci pa so nudili zajtrk tudi več dni zaporedoma (Slika 1).

Slika 1: Delež šol in vrtcev, glede na čas ponudbe zajtrka (n=273), možnih je bilo več odgovorov.

V nadaljevanju smo spraševali, koliko časa so na dan izvedbe projekta vrtci in šole namenili vsebinam zajtrka. Skoraj polovica šol in vrtcev (44%) je namenila vsebinam projekta 1 uro, 2 uri 16%, nekaj več kot desetina šol in vrtcev (11%) pa cel dan. 10% šol in vrtcev je projektu namenilo 3 ure ali več. Šole in vrtci so pod drugo, takih je bilo 20%, v večini primerov navajale, da so vsebini projekta namenili različno število ur, odvisno od starosti otrok. Nekatere šole in vrtci pa bodo o tej tematiki seznanili otroke oz. učence tudi večkrat oziroma kontinuirano skozi celo šolsko leto (Slika 2).

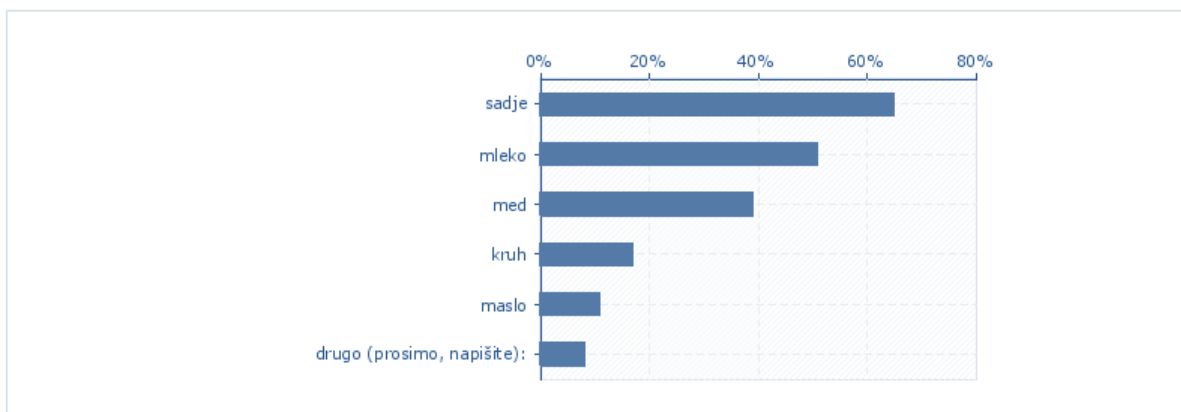
Slika 2: Delež šol in vrtcev, glede na časa, ki so ga namenili vsebinam projekta (n=270)

Zanimalo nas je, kdo je vrtcem in šolam dostavil posamezna živila za pripravo zajtrka. 76% šol in vrtcev je navedlo, da jim je posamezna živila za pripravo zajtrka dostavil kmet, nekaj več kot polovica (58%) pa jih je navedlo, da jim je nekatera živila dostavilo živilsko predelovalno podjetje. Lanskoletni donator je šolam in vrtcem dostavil posamezna živila v malo manj kot 40%, trgovski sistem v 29%, zadruga pa v 16%. Šole in vrtci so pod drugo (nekaj več kot 40%) najpogosteje navajale: Sodexo Ljubljana, dom upokojencev in dobavitelj po razpisu (Slika 3).

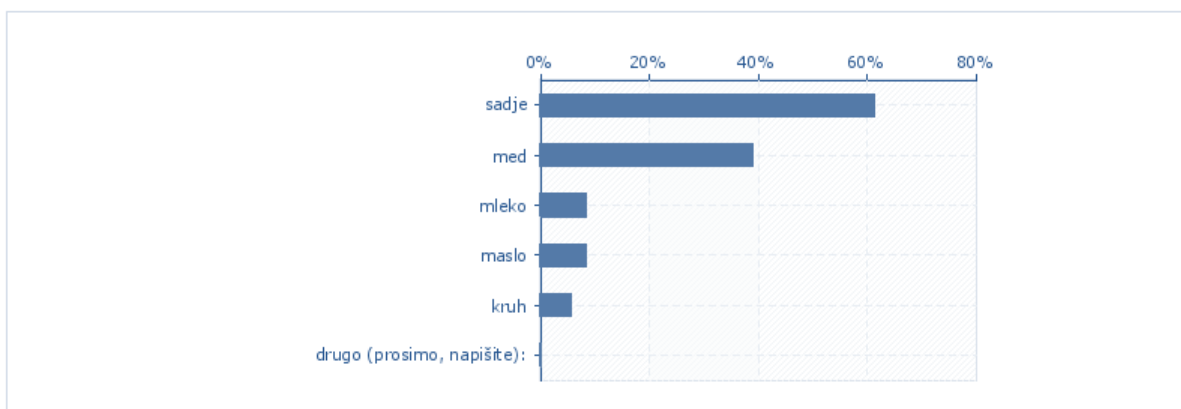
Slika 3: Delež posameznih dobaviteljev, ki so za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavili posamezna živila, možnih je bilo več odgovorov (n=251)

V nadaljevanju navajamo, katera živila so za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavljali posamezni dobavitelji (Slike 4, 5, 6 in 7). Kmetje so v nekaj več kot 60% dostavili sadje, v 50% mleko, v malo manj kot 40% med ter v malo več kot v 10% maslo. Nekateri kmetje so šolam in vrtcem za zajtrk dostavili tudi jabolčni čips, sok, jogurt, skuto, proseno kašo, eko moko (iz eko moke so sami spekli kruh) (Slika 4). V prilogi 1 je seznam kmetov, ki so dostavili živila za pripravo zajtrka vrtcem in šolam.

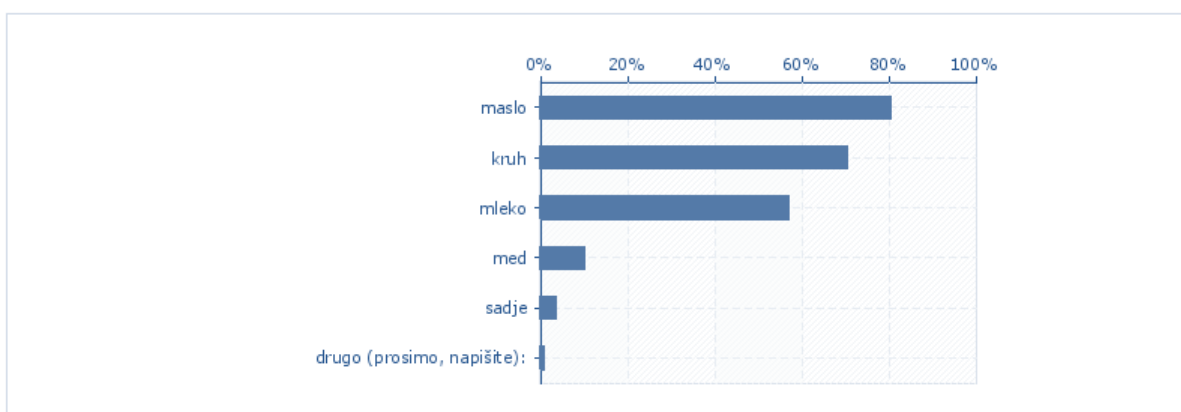
Slika 4: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavil kmet, možnih je bilo več odgovorov (n=185)

Zadruga so šolam in vrtcem za pripravo zajtrka dostavile v nekaj več kot 60% sadje, v malo manj kot 40% med ter v nekaj manj kot 10% mleko, maslo in kruh (Slika 5). V prilogi 2 je seznam zadrug, ki so dostavile živila za pripravo zajtrka vrtcem in šolam.

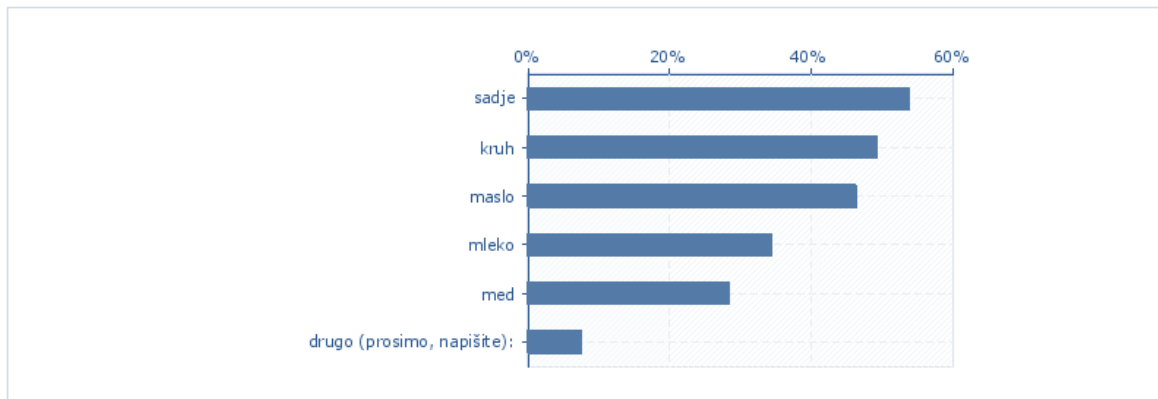
Slika 5: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavila zadruga, možnih je bilo več odgovorov (n=36)

Živilsko predelovalna podjetja so v 80% dostavile šolam in vrtcem za pripravo zajtrka maslo, v 70% kruh, v malo manj kot 60% mleko ter v 10% med in v 4% sadje (Slika 6). V prilogi 3 je seznam živilsko predelovalnih podjetij, ki so dostavila posamezna živila za pripravo zajtrka vrtcem in šolam.

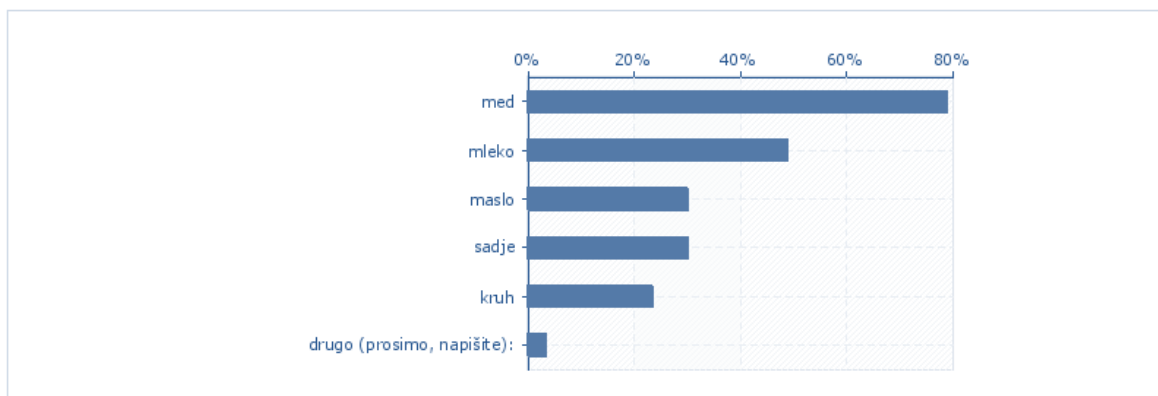
Slika 6: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavil ŽPI, možnih je bilo več odgovorov (n=142)

Trgovski sistemi so dostavili vrtcem in šolam v nekaj več kot 50% sadje, v 50% kruh, v nekaj manj kot 50% maslo ter v približno 30% mleko ter med. Nekaj šol in vrtcev je za zajtrk od trgovskih sistemov prejelo tudi čaj (Slika 7). V prilogi 4 je seznam trgovskih sistemov, ki so dostavile posamezna živila za pripravo zajtrka.

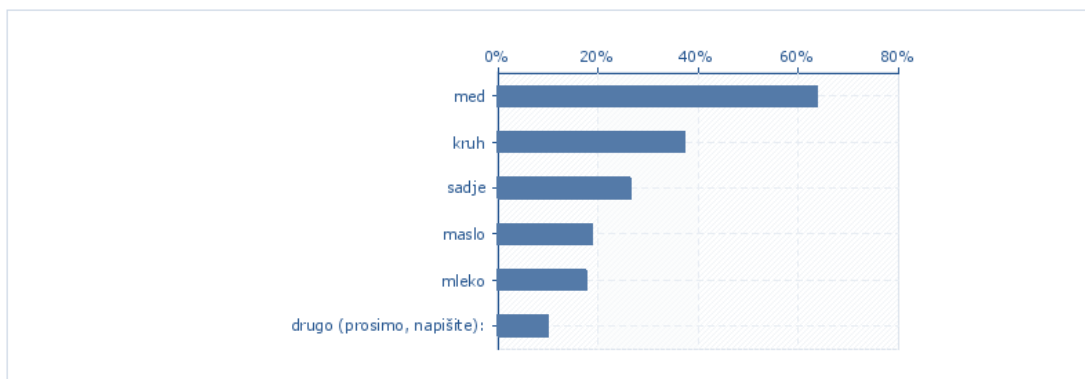
Slika 7: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavil trgovski sistem, možnih je bilo več odgovorov (n=67)

Lanskoletni donatorji so dostavili vrtcem in šolam v 80% med, v 50% mleko, v 30% ali manj pa maslo, sadje in kruh. Nekaj šol in vrtcev je za zajtrk otrokom in učencem ponudilo od lanskoletnega donatorja jabolčni sok (Slika 8). V prilogi 5 je seznam lanskoletnih donatorjev, ki so dostavili posamezna živila za pripravo zajtrka.

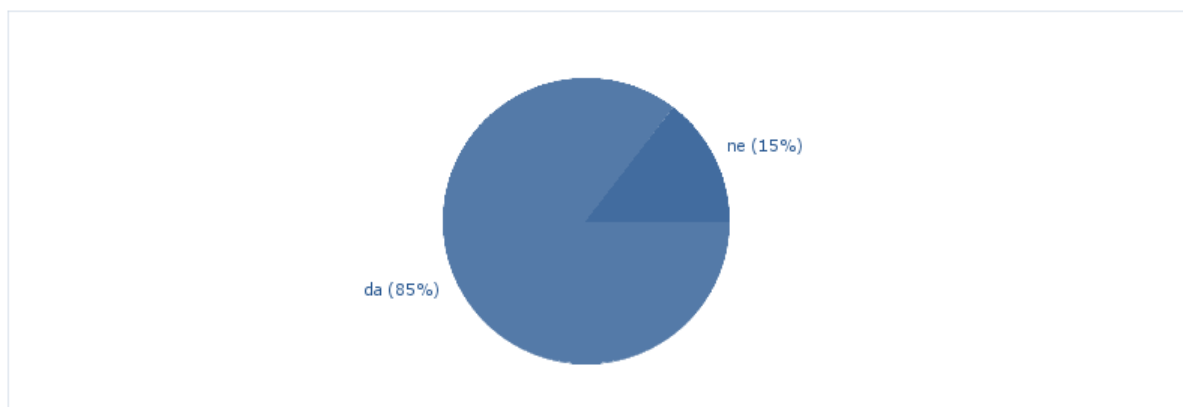
Slika 8: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavil lanskoletni donator, možnih je bilo več odgovorov (n=90)

V 65% vseh dostav dostavljalca, ki so ga šole in vrtci navedli pod drugo, je predstavljal med, v malo manj kot 40% kruh, v manj kot 30% pa sadje, maslo in mleko (Slika 9). V prilogi 6 je seznam »drugih« dostavljalcev (v vprašalniku navedenih pod drugo), ki so dostavili posamezna živila za pripravo zajtrka.

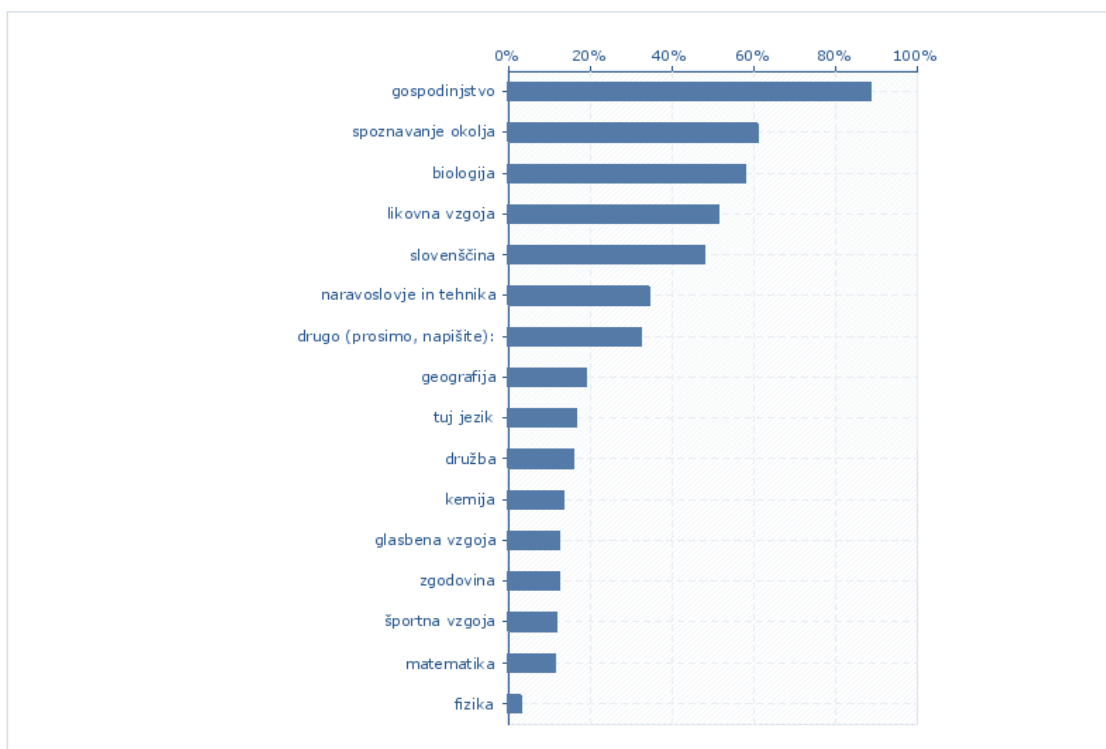
Slika 9: Delež posameznih živil, ki jih je za pripravo zajtrka šolam in vrtcem dostavil dostavljaec, ki so ga navedle pod drugo, možnih je bilo več odgovorov (n=91)

Šole smo tudi dodatno povprašali, ali so vsebine projekta na dan izvedbe vključile v medpredmetno povezovanje. 85% šol je vsebine projekta vključilo v medpredmetno povezovanje, medtem ko jih 15% tega ni storilo (Slika 10).

Slika 10: Delež šol, ki so vsebine projekta vključile v medpredmetno povezovanje na dan izvedbe (n=198)

Šole smo tudi povprašali, pri katerih predmetih so vključile vsebine projekta. Šole so najpogosteje navajale predmet gospodinjstva, zatem sta sledila še dva naravoslovna predmeta, spoznavanje okolja in biologija. Tem predmetom so sledili: likovna vzgoja, slovenščina ter naravoslovje in tehnika. Pod drugo pa so šole navajale še: podaljšano bivanje, razredna ura, ura oddelčne skupnosti, jutranje varstvo, državljska in domovinska vzgoja ter etika (Slika 11).

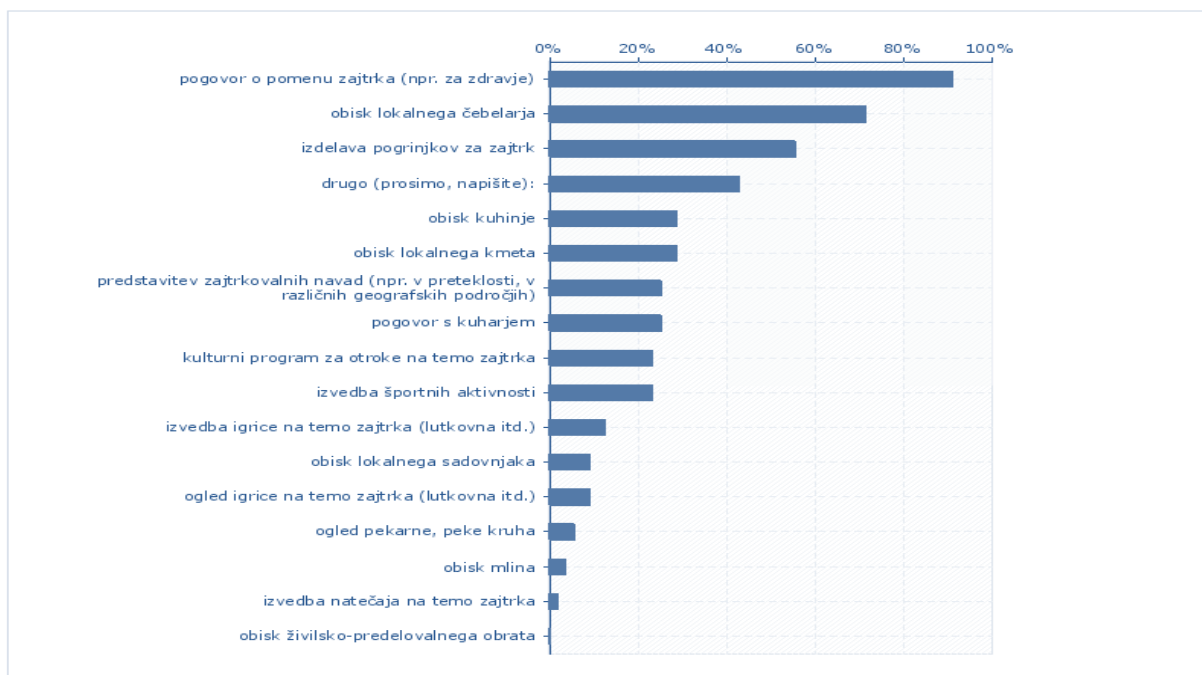

Slika 11: Delež predmetov na šolah, kamor so bile vključene vsebine projekta, možnih je bilo več odgovorov (n=169)

3.2 Spremljevalne aktivnosti

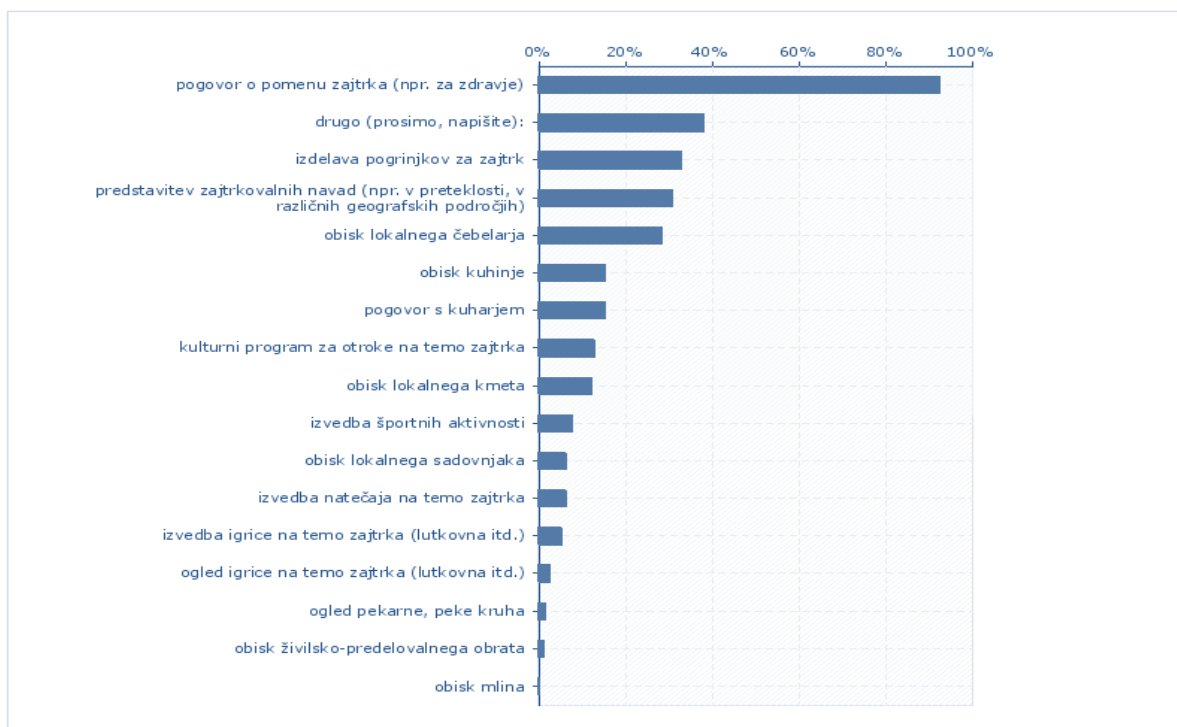
V nadaljevanju smo vrtce in šole spraševali, kakšne spremljevalne dejavnosti so izvedli na dan projekta za otroke oziroma učence ter druge vključene.

Največ vrtcev (nekaj več kot 90%) je poročalo, da so se pogovarjali o pomenu zajtrka npr. za zdravje, sledil je obisk lokalnega čebelarja, nekaj manj vrtcev je poročalo, da so otroci izdelovali pogrinjke za zajtrk. Nekaj več kot 40% vrtcev pa je pod drugo navajalo, da so na dan projekta pekli (npr. medeno pecivo), pripravljali napitke, degustirali različne vrste medu, izvajali ustvarjalne delavnice ipd. (Slika 12).

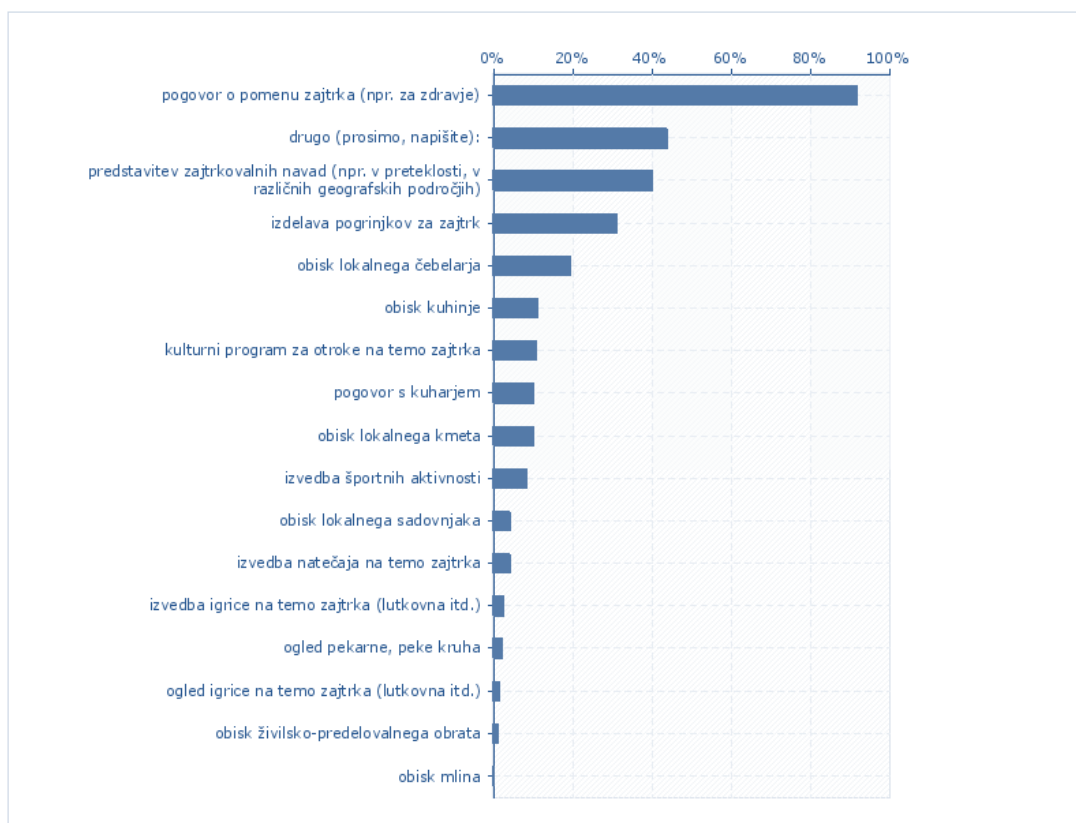

Slika 12: Delež vrtcev glede na izvedene dejavnosti na dan izvedbe projekta, možnih je bilo več odgovorov (n=56)

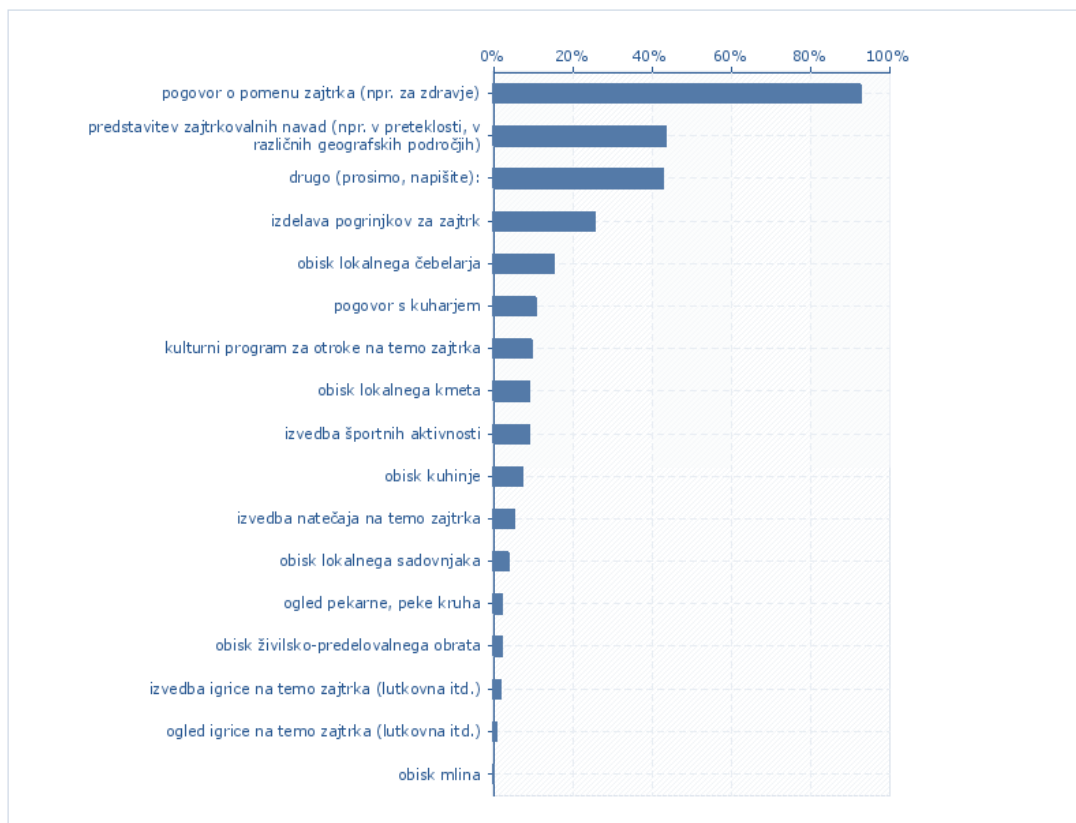
Največ šol (nekaj več kot 90%) je poročalo, da so se učenci pogovarjali o pomenu zajtrka npr. za zdravje. Po posameznih triadah večjih razlik glede na izvedene spremljevalne aktivnosti ni bilo, v prvi triadi so pogosto tudi izdelovali pogrinjke, v drugi in tretji triadi pa so pogosto predstavljali zajtrkovalne navade glede na pretekle in današnje čase ter glede na geografske značilnosti (Slika 13, 14 in 15).

Slika 13: Delež šol, glede na izvedene spremljevalne dejavnosti na dan izvedbe projekta za učence in druge vključene v primeru 1. triade šolskih otrok, možnih je bilo več odgovorov (n=198)

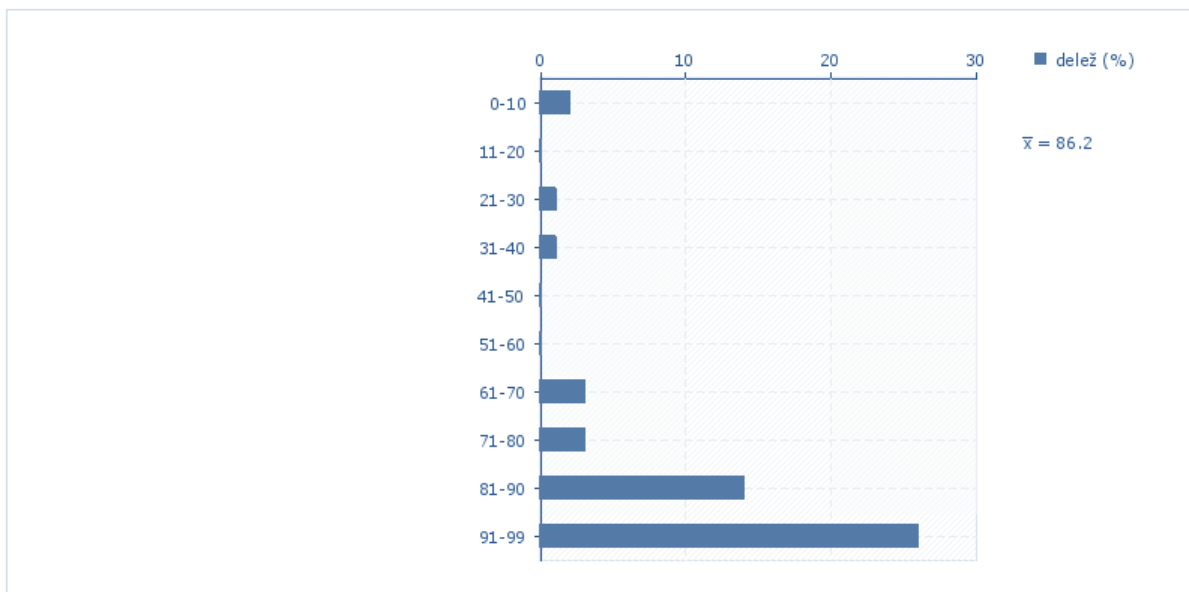

Slika 14: Delež šol, glede na izvedene spremljevalne dejavnosti na dan izvedbe projekta za učence in druge vključene v primeru 2. triade šolskih otrok, možnih je bilo več odgovorov (n=197)

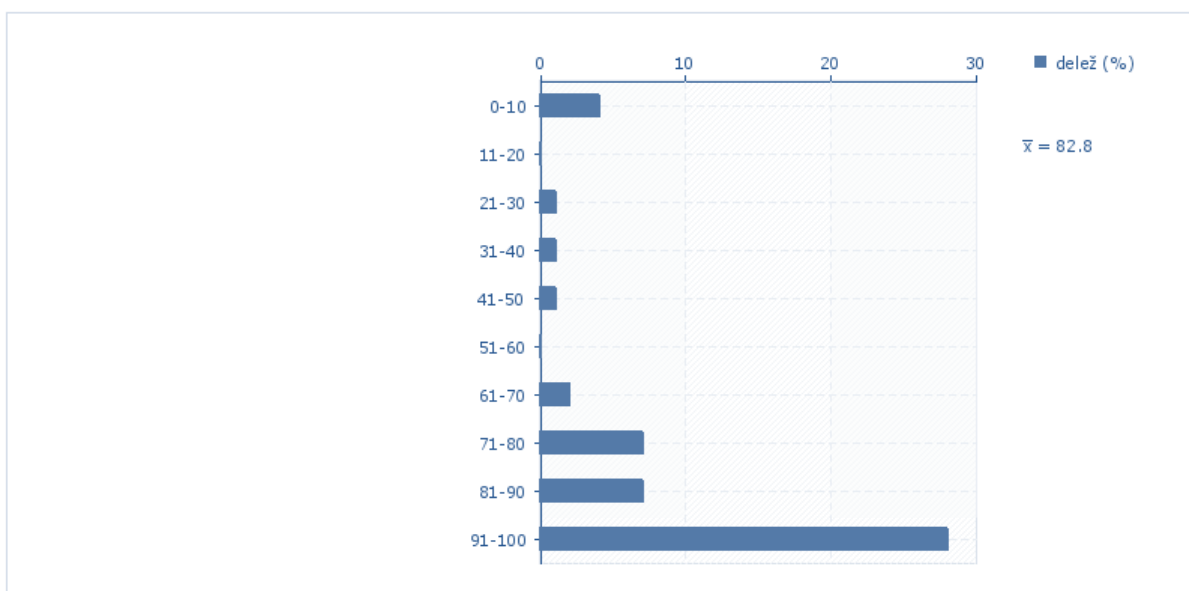
Slika 15: Delež šol, glede na izvedene spremljevalne dejavnosti na dan izvedbe projekta za učence in druge vključene v primeru 3. triade šolskih otrok, možnih je bilo več odgovorov (n=189)

Zanimal nas je tudi okvirni delež vseh otrok in učencev, ki so bili aktivno vključeni v projekt na dan izvedbe. Večina vrtcev je poročalo, da je bila večina otrok aktivno vključena v projekt na dan izvedbe, v povprečju pa je sodelovalo 86,2% otrok (Slika 16).

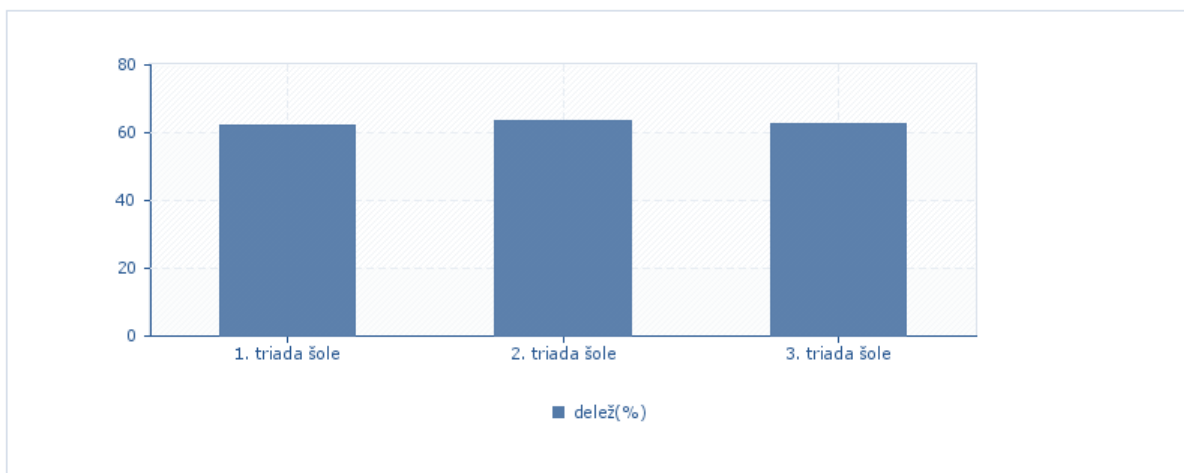
Slika 16: Okvirni delež vrtčevskih otrok, ki so bili aktivno vključenih v projekt na dan izvedbe (n = 50)

Vrtce smo tudi povprašali o okvirnem deležu vseh delavcev vrtca, ki so bili aktivno vključeni v projekt na dan izvedbe. Vrtci so poročali, da je bila večina delavcev vrtca aktivno vključena, v povprečju pa je sodelovalo 82,8% delavcev (Slika 17).

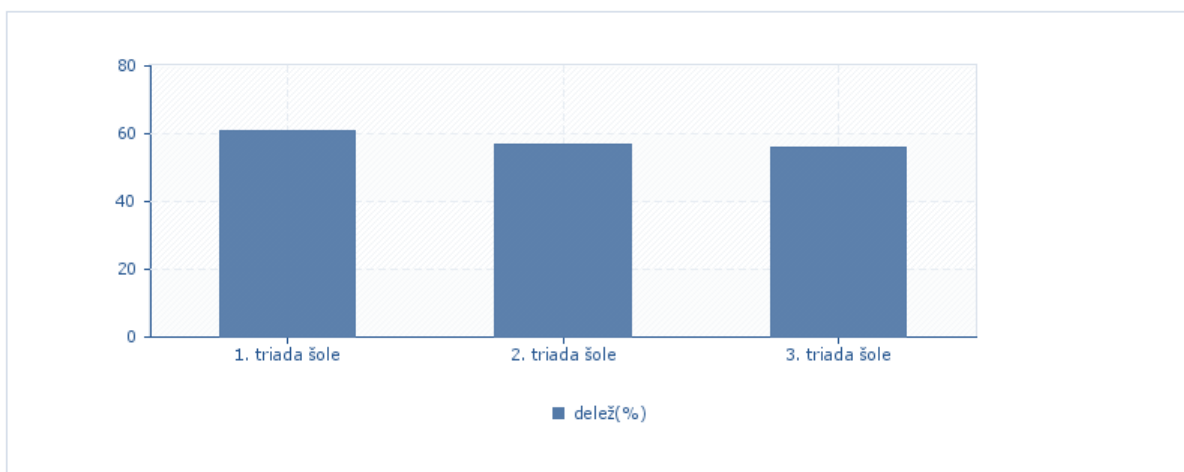
Slika 17: Okvirni delež delavcev vrtca, ki so bili aktivno vključenih v projekt na dan izvedbe (n = 51)

Prav tako nas je zanimal okvirni delež vseh učencev, ki so bili aktivno vključeni v projekt na dan izvedbe. V veliki večini so šole poročale, da je bilo v vseh treh triadah aktivno vključenih malo več kot 60% učencev (Slika 18).

Slika 18: Okvirni delež učencev, ki so bili aktivno vključenih v projekt na dan izvedbe. (n = 163)

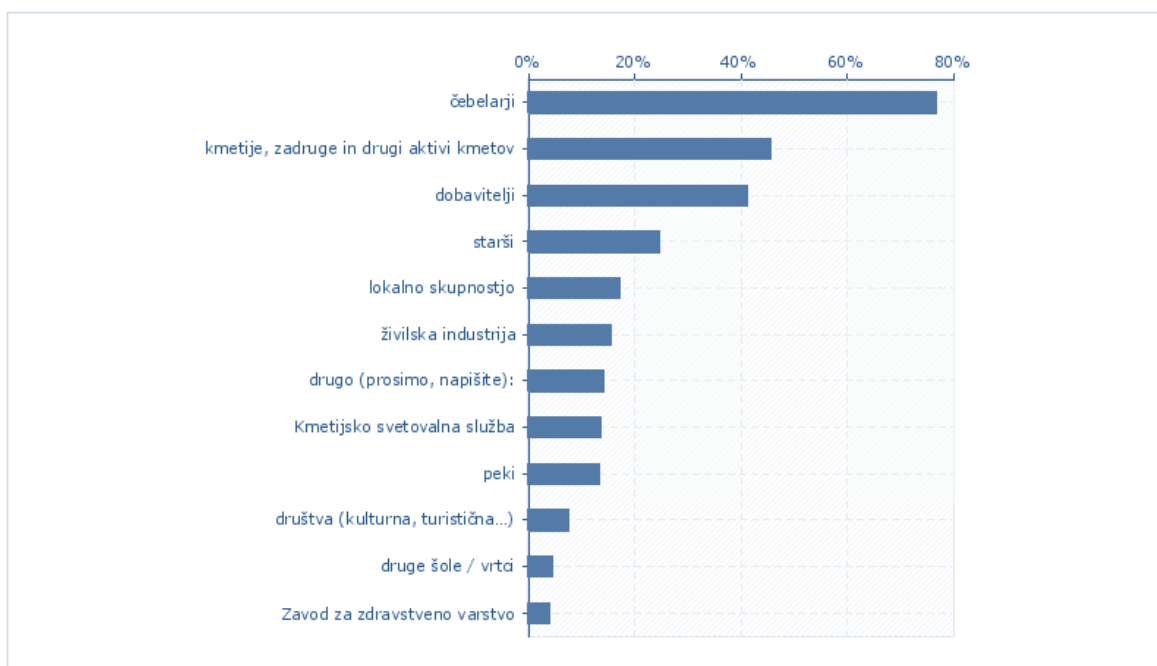
Šole smo povprašali o okvirnem deležu vseh delavcev šol, ki so bili aktivno vključeni v projekt na dan izvedbe. Šole so poročale, da je bilo v vseh treh triadah okoli 60% šolskih delavcev aktivno vključena na dan projekta (Slika 19).

Slika 19: Okvirni delež delavcev šol, ki so bili aktivno vključenih v projekt na dan izvedbe (n = 157)

3.3 Sodelovanje z deležniki in dobavitelji

Šole in vrtci so nam tudi poročali o vključevanju različnih deležnikov v projekt. Velika večina šol in vrtcev je v projektu sodelovala s čebelarji, sledilo je sodelovanje s kmetijami in zadrugami ter dobavitelji. Najmanj vrtcev in šol je sodelovalo z Zavodi za zdravstveno varstvo, drugimi šolami/vrtci ter društvi (Slika 20).

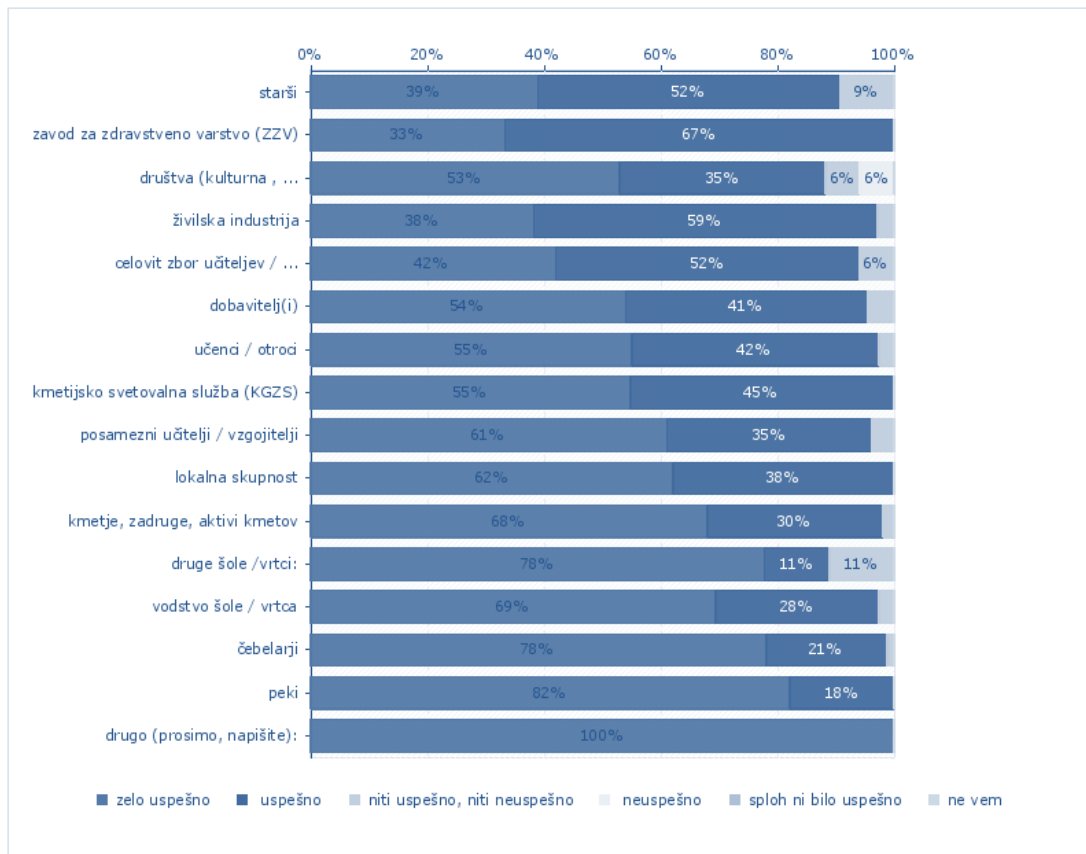
Slika 20: Vključeni deležniki in dobavitelji v projekt, možnih je bilo več odgovorov (n=228)

V tabeli 1 so podrobneje prikazani načini sodelovanja z različnimi deležniki in dobavitelji, s katerimi so vrtci in šole sodelovali v projektu.

Tabela 1: Načini sodelovanja vrtcev in šol z različnimi deležniki, ki so bili vključeni v projekt

Deležnik/dobavitelj	Vrtci/šole
Starši	Obveščanje, pogovori, delavnice, degustacije, ustvarjanje na temo projekta, skrb o pravočasnem prihodu otrok v vrtec v času izvedbe projekta
Dobavitelji	Učno-vzgojnimi materiali, predavanja, pogovori, delavnice, degustacije, dostava hrane za pripravo zajtrka
Kmetije, zadruga in drugi aktivni kmetov	Dobava, donacija izdelkov za izvedbo projekta, izvedbi zajtrka, ogled kmetije, pogovori, predavanja
Čebelarji	Predavanja, seminarji, pogovori, razstave, udeležba na zajtrku
Peki	Predavanja, pogovori, prikaz mletja moka ter peke kruha, prošnje vrtcev in šol za sponzorstvo, donacija kruha
Živilska industrija	Dobava izdelkov slovenskega porekla za pripravo zajtrka, pogovori, predavanja
Lokalna skupnost	Obiski, razstave, prisotnost župana na zajtrku, sodelovanje pri pripravi projekta
Zavod za zdravstveno varstvo	Predavanja, svetovanja, obveščanja, promocija, razstave, zloženke
Kmetijsko svetovalna služba	Zloženke, prisotnost pri zajtrku, delavnice, predavanja
Druge šole/vrtci	Sodelovanje vrtca s šolo in obratno
Društva (kulturna, turistična ...)	Zgibanke, delavnice, ogledi, predstavitve, obiski, pogovori
Drugo (napišite)	Predvsem zahtevna logistika

V nadaljevanju smo spraševali kako uspešno je bilo po mnenju šol in vrtcev njihovo sodelovanje s posameznimi deležniki (Slika 21). V povprečju je bilo največ vrtcev in šol s sodelovanjem zadovoljnih s peki, čebelarji, vodstvom vrtca/šole, drugimi vrtci/šolami ter kmetijami, zadrugami in aktivni kmetov. Najslabše, vendar še vedno zelo dobro, so vrtci in šole ocenili v povprečju sodelovanje s starši, zavodi za zdravstveno varstvo, različnimi društvi, živilsko industrijo ter zbori učiteljev/vzgojiteljev. Glede na izvedbo projekta v letu 2011 se je tokrat stanje izboljšalo glede uspešnosti sodelovanja s peki, lokalno skupnostjo, zbori učiteljev/vzgojiteljev in učenci, poslabšalo pa se je nekoliko sodelovanje s posameznimi učitelji/vzgojitelji ter z vodstvi šol/vrtcev.

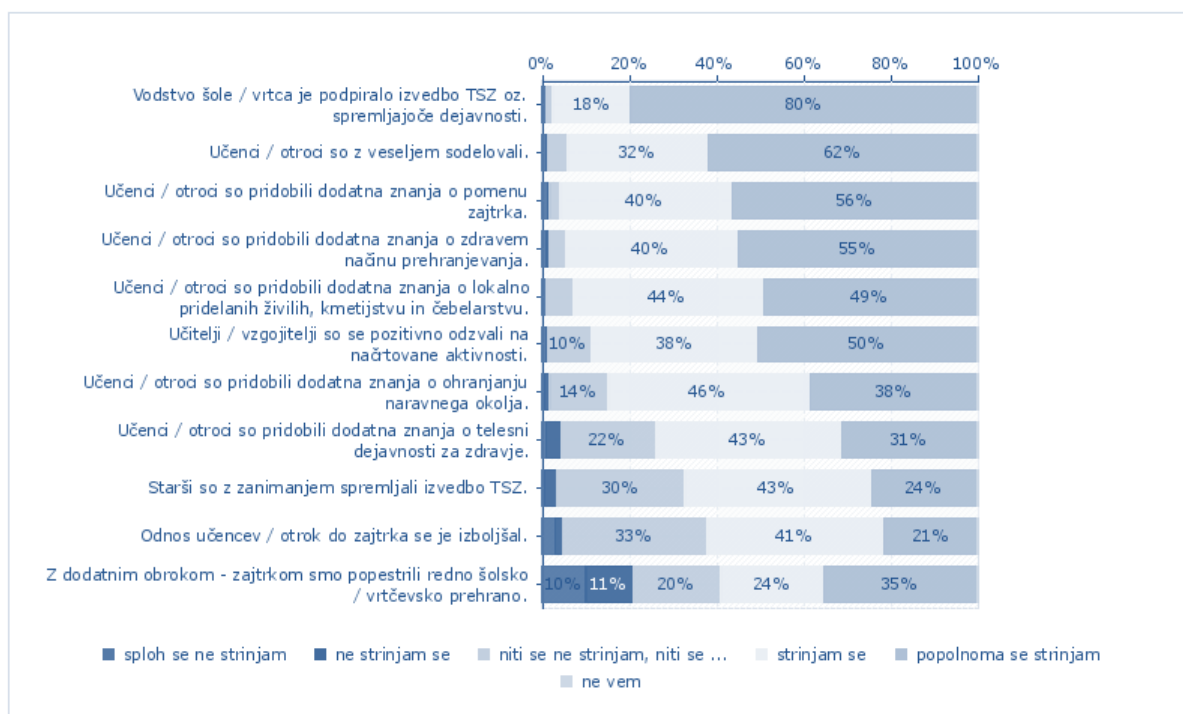

Slika 21: Ocena uspešnosti sodelovanja vrtcev in šol s posameznimi deležniki v projektu

3.4 Učinkovitost projekta

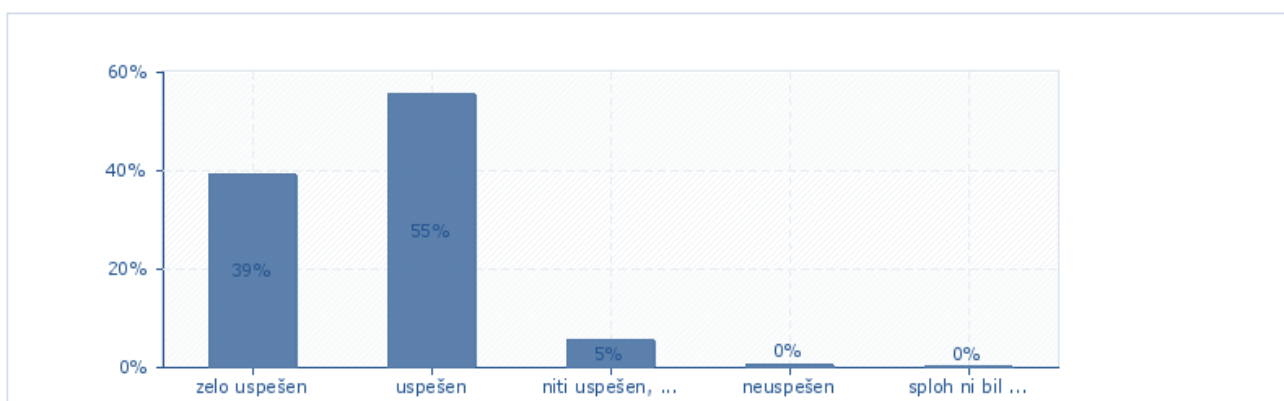
Z učinkovitostjo smo skušali opredeliti zaznan napredek na nivoju otrok ter, ali so otroci dobili dovolj podpore tudi od oseb v okoljih, kjer preživijo večino časa, torej pri starših, učiteljih in vzgojiteljih. Iz slike 22 je razvidno, da se je največ vrtcev in šol v povprečju najbolj strinjalo s trditvami, da je vodstvo šole/vrtca podpiralo projekt oz. spremljajoče dejavnosti, da so otroci/učenci z veseljem sodelovali pri izvedbi projekta in da so ob tem pridobili dodatna znanja o zdravem načinu prehranjevanja. Najmanj vrtcev in šol pa se je v povprečju strinjalo s trditvami, da so z dodatnim obrokom (zajtrkom) popestrili vrtčevsko/šolsko prehrano, da se je s projektom izboljšal odnos otrok/učencev do zajtrka, da so starši z zanimanjem spremljali izvedbo projekta in s strditvijo, da so otroci/učenci pridobili dodatna znanja o telesni dejavnosti za zdravje. Glede na izvedbo projekta v letu 2011 so se vrtci in šole tokrat nekoliko slabše

strinjali s trditvami, da so se učitelji/vzgojitelji pozitivno odzvali na načrtovane aktivnosti in da so z dodatnim obrokom (zajtrkom) popestrili redno vrtčevsko/šolsko prehrano.

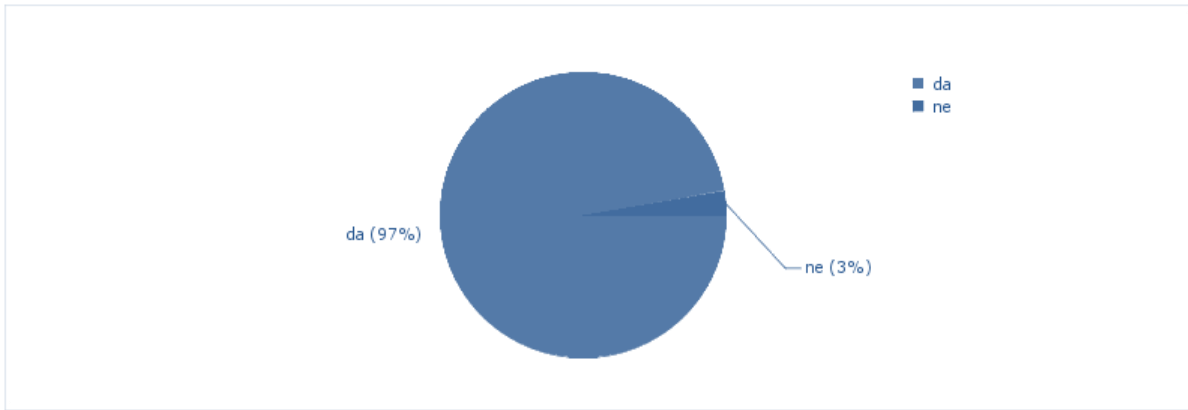
Slika 22: Strinjanje vrtcev in šol s posameznimi trditvami (n = 245)

Odgovorne osebe v vrtcih in šolah smo povprašali tudi, kako na splošno ocenjujejo uspešnost izvedbe projekta na njihovi šoli oziroma v vrtcu. Večina šol in vrtcev (94%) je menilo, da je bil projekt na njihovi šoli oz. v vrtcu izveden uspešno ali zelo uspešno. Le 5% šol in vrtcev je menilo, da projekt ni bil niti uspešen, niti neuspešen, medtem ko nobena šola ali vrtec nista ocenil projekta kot neuspešnega (Slika 23). Glede na izvedbo projekta v letu 2011 pa je bil tokratni splošni uspeh projekta na šolah in vrtcih v povprečju ocenjen nekoliko slabše.

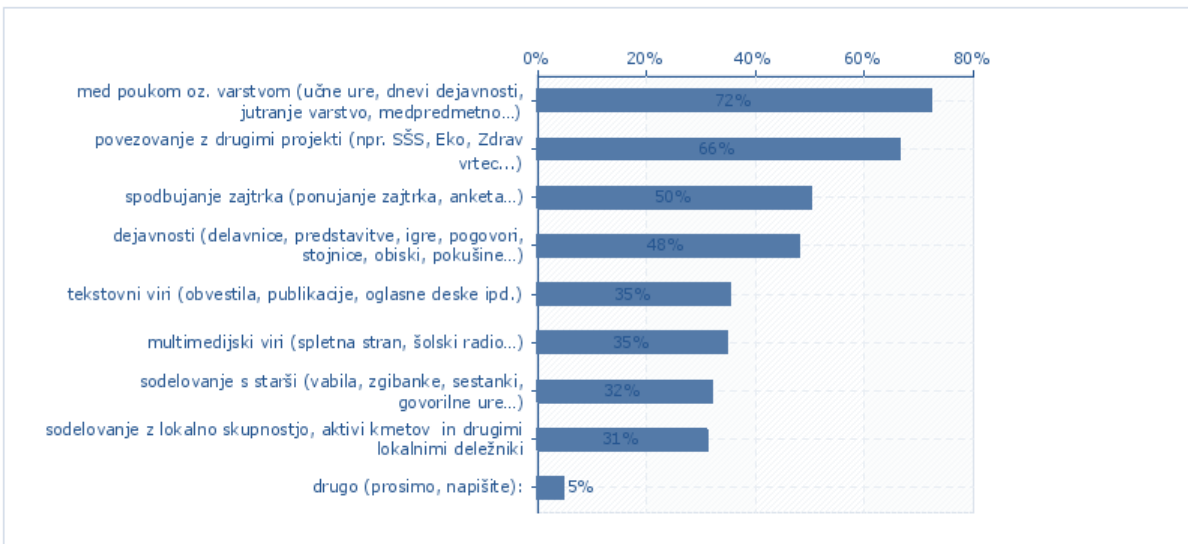
Slika 23: Ocena uspešnosti projekta na šoli oziroma v vrtcu na splošno (n= 246)

Kar 97% vrtcev in šol je navedlo, da bo obravnavalo temo projekta tudi bolj kontinuirano, medtem ko jih 3% tega ne bo storilo. V primerjavi z izvedbo projekta v letu 2011 je to nekoliko boljši rezultat, saj je takrat 89% vrtcev in šol navedlo, da bo temo projekta obravnavalo tudi bolj kontinuirano (Slika 24).

Slika 24: Odločitev vrtcev in šol glede kontinuirane oz. večkratne obravnave teme projekta v šolskem letu (npr. opozarjali na zajtrk, izvedli več učnih ur na to temo ipd.)? (n = 246)

Slika 25 podrobneje prikazuje načine, kako so si šole in vrtci zadali kontinuirano obravnavanje tematike projekta. Največ vrtcev in šol bo temo obravnavalo me poukom in varstvom (72%) oz. v povezavi z drugimi podobnimi projekti (66%), najmanj pa jih bo uspelo to uresničiti v sodelovanju z lokalno skupnostjo, aktivni kmetov in drugimi lokalnimi deležniki (31%). Pod drugo (5%) so še poročali, da bodo te aktivnosti izvajali v sklopu šolskih vrtov, ob tednu zelenjave, v projektih s turistično zvezo ipd. Šole ob tem še navajajo, da te teme obravnavajo že sicer pri različnih predmetih (gospodinjstvo, naravoslovje, športna vzgoja...) in predavanjih o zdravi prehrani, medtem ko vrtci poudarjajo, da je zajtrk in opozarjanje na njegov pomen že tako del njihovih vsakodnevnih dejavnosti.

Slika 25: Načini kontinuirane oz. večkratne obravnave teme projekta v šolskem letu? (n = 235)

V tabeli 2 so podrobneje prikazani načini, kako so si šole in vrtci zadali kontinuirano obravnavanje tematike projekta.

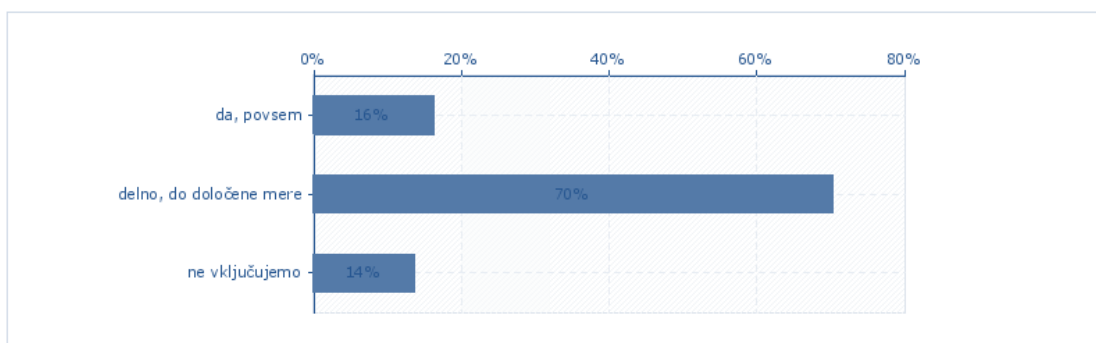
Tabela 2: Načini kontinuirane obravnave tem projekta v šolah in vrtcih

Aktivnosti	Šole	Vrtci
Med poukom	Pogovor, razredne ure, učne ure, medpredmetno povezovanje, ozaveščanje/opozarjanje/poudarjanje, delavnice	Pogovor, ustvarjanje na temo projekta
Dejavnosti	Naravoslovni dnevi, delavnice, pogovori, obisk eko kmetij, degustacije, likovno ustvarjanje, projekti, sodelovanje na eko tržnici	Obiski čebelarjev/kmetij, igre, delavnice, pridelave hrane, priprava jedi, poslušanje zgodb, pogovor
Sodelovanje s starši	Roditeljski sestanki, predavanje, govornilne ure, obveščanje, delavnice, pogovori	Delavnice, roditeljski sestanki, predavanja
Povezovanje z drugimi projekti	Shema šolsko sadje, Zdrava šola, Eko šole, Eko projekt, izdelava izdelkov (plakati)	Zdrav vrtec, Eko vrtec, projekt - turizem v vrtcu
Tekstovni viri	Oglasna deska, plakati, stenski pano, šolska publikacija, lokalni časopis, obvestila, šolsko glasilo	Likovno izražanje/simbolno
Multimedijski viri	Spletna stran, šolski radio, posnetki (filmi), LCD zaslone, internet, virtualne šole	Spletna stran
Spodbujanje zajtrkovanja	Pogovori, anketa, ponudba zajtrka, vzpodbujanje zajtrka	Opozarjanje, ponudba zajtrkov, vabilo staršem (sodelovanje)

3.5 Zagotavljanje lokalne pridelane/predelane hrane v okviru sistema javnega naročanja

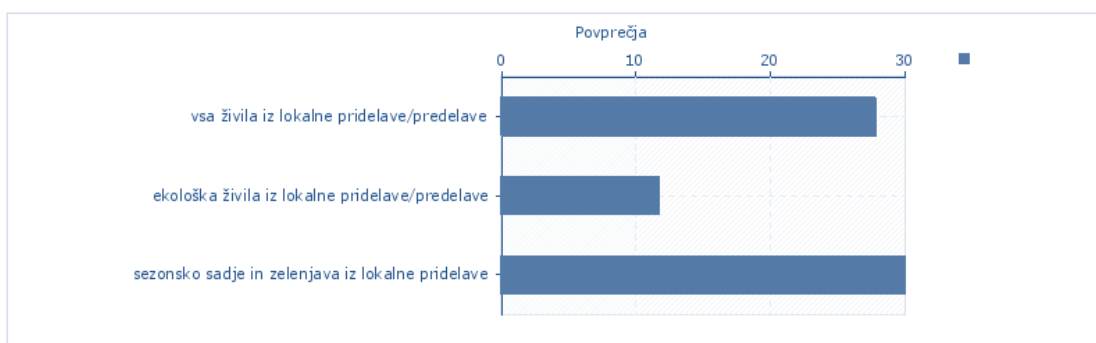
Ohranjanje in krepitev zdravih prehranjevalnih navad ter zagotavljanje zadostne oskrbe prebivalstva s kakovostno in zdravju koristno hrano pridelano in predelano na trajnostni način je strateški cilj prehranske politike. Praksa je pokazala, da z javnim naročanjem v vrtce in šole pride hrana, ki je cenovno ugodna, a pogosto slabše kvalitete, saj prihaja iz oddaljenih krajev, naročniki pa pogosto ne znajo opredeliti zahtev glede kakovosti.

V nadaljevanju nas je zato zanimalo kako uspešni so pri zagotavljanju lokalno pridelane/predelane hrane vrtci in šole v okviru sistema javnega naročanja glede na možnosti, ki jih imajo. Večina šol in vrtcev (70%) je poročala, da so pogoje oziroma merila za izbor živil, ki so v shemah višje kakovosti (sezonsko pridelana na integriran način, ekološko pridelana živila ipd.), uspeli vključiti le delno oziroma do določene mere. Le 16% šol in vrtcev uspe ta merila in pogoje povsem implementirati v javna naročila, medtem ko jih 14% tega sploh ne vključuje oziroma jim to ne uspeva (Slika 26).

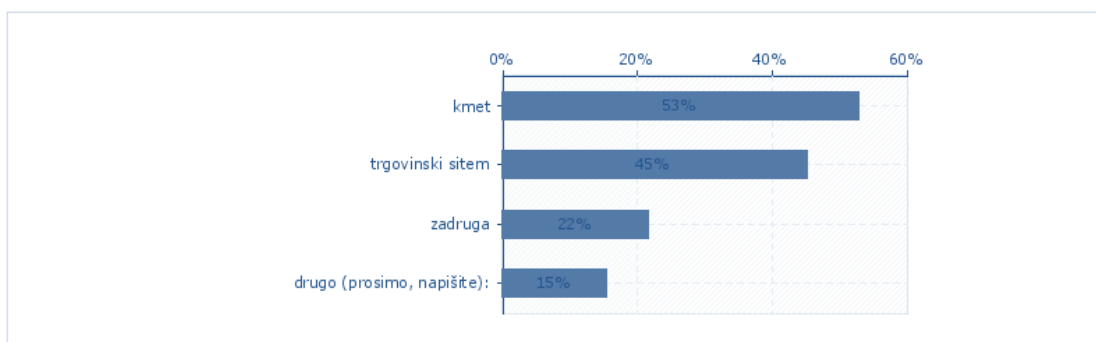
Slika 26: Vključevanje pogojev oziroma meril za izbor živil, ki so v shemah kakovosti, v postopke javnega naročanja v skladu z možnostmi (48-člen ZJN-2) (n = 235)

Zanimalo nas je tudi, kolikšen je približno količinski delež (v %) živil iz lokalne pridelave/predelave glede na celotno javno naročilo določenega vrtca oziroma šole. Obstaja več opredelitev lokalnosti, zato smo v skladu z Zakonom o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/2008) kot lokalni trg opredelili celotno območje Republike Slovenije. Po podatkih šol in vrtcev znašajo živila iz lokalne pridelave/predelave v povprečju 28,7% celotnega javnega naročila, ekološka živila iz lokalne pridelave/predelave 11,7%, sezonsko sadje in zelenjava iz lokalne pridelave pa v povprečju 30% (Slika 27).

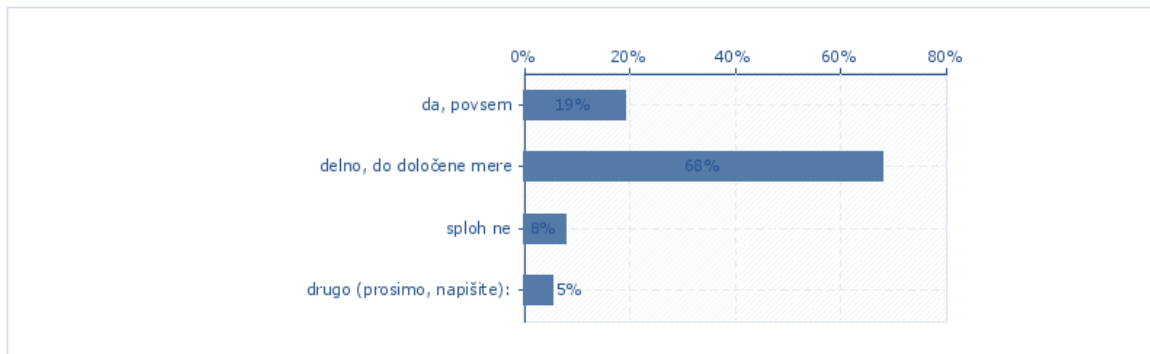
Slika 27: Kolikšen približen količinski delež (v %) glede na celotno javno naročilo so že do sedaj predstavljala živila iz lokalne pridelave/predelave? («Lokalno pridelana/predelana živila» smatramo iz območja Slovenije.) (n = 155)

V nadaljevanju navajamo kateri dobavitelji šolam in vrtcem dostavljajo največ lokalno pridelanih/predelanih živil (Slika 28). V 53% so bili v tem primeru dobavitelji kmetje, v 45% so bili to trgovinski sistemi, v 22% pa so bile to zadruga. Pod drugo so šole in vrtci še navedli, da so to v 15 % direktne dobave od lokalnih proizvajalcev (pekarni, mlekarne ipd.) in živilsko predelovalne industrije.

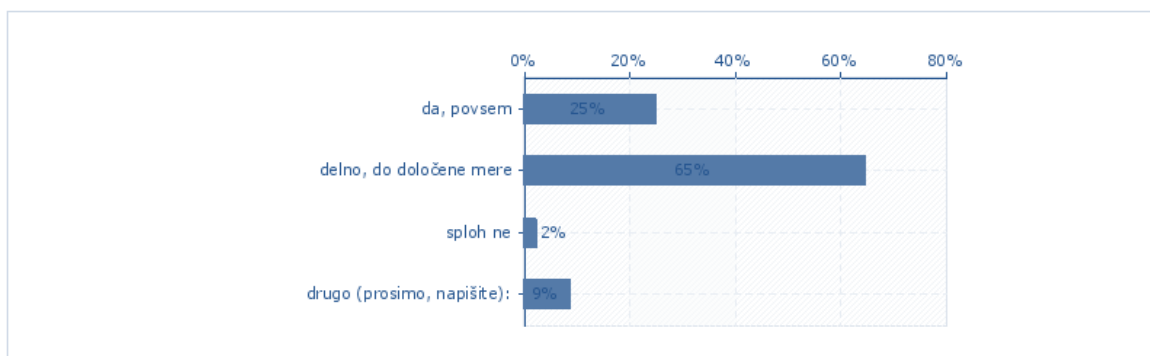
Slika 28: Kateri dobavitelj vam dostavlja največ lokalno pridelanih/predelanih živil? (n = 195)

Na vprašanje ali je lahko projekt Tradicionalni slovenski zajtrk v pomoč pri vključevanju lokalno pridelanih/predelanih živil se je s to trditvijo povsem strinjalo le 19% šol in vrtcev. Največ (68%) jih je menilo, da ima lahko projekt le delen vpliv oziroma le do določene mere, medtem ko jih 8% meni, da le ta nima nobenega vpliva (Slika 29). Pod drugo so šole in vrtci še navedli, da je prednost tega projekta in podobnih drugih (npr. Shema šolskega sadja), da niso v sistemu javnih naročil in tako omogočajo nabavo živil direktno od lokalnih ponudnikov brez izvedbe postopka javnega naročila. Kot slabost pa navajajo, da se projekt izvaja le enkrat letno.

Slika 29: V kolikšni meri vam je projekt lahko v pomoč pri vključevanju lokalno pridelanih/predelanih živil? (n = 231)

Šole in vrtce smo na koncu še zaprosili, da nam podajo tudi njihovo mnenje o vplivu projekta na njihovo bodoče ravnanje. Največ šol in vrtcev (65%) meni, da jih je projekt le delno, do določene mere, spodbudil, da bodo v prihodnje poskušali vključiti še več lokalno pridelanih/predelanih živil. Četrtnina jih meni, da jih je projekt povsem prepričal in bodo v prihodnje vključevali še več lokalno pridelanih/predelanih živil, medtem ko jih le 2% meni, da projekt na njihovo delovanje v prihodnje ne bo imel vpliva (Slika 30).

Slika 30: Ali vas je projekt spodbudil, da boste v prihodnje poskušali vključiti še več lokalno pridelanih/predelanih živil? (n = 234)

Najpogostejši predlogi oziroma komentarji, ki so jih šole in vrtci navedli še pod drugo so bili:

- sistemi javnih naročil ovira oziroma omejuje izvajanje lokalne oskrbe,
- lokalno pridelana/predeljena živila že zagotavljajo v okviru javnih naročil in bi jih tudi sicer,
- slab odziv oz. nezanimanje lokalnih pridelovalcev zaradi zahtevnih postopkov dokumentacije,
- promocijski projekti nimajo učinka, kot ga imajo drugi, ki se izvajajo sistemsko in kontinuirano (npr. Shema šolskega sadja).

4. ZAKLJUČKI S PRIPOROČILI

Ker se otroci in mladostniki prištevajo s prehranskega vidika med ranljivejšo populacijo, je treba spodbujati in omogočiti, da se zanje v čim večji meri zagotovi redno uživanje vseh priporočenih obrokov, s poudarkom na zajtrku, ki bodo sestavljeni iz priporočenih in kakovostnih živil. S tem namenom je bil osnovan projekt Tradicionalni slovenski zajtrk. Projekt se je v letu 2012 izvajal že drugič in je sovpadal z razglašenim dnevom slovenske hrane, ki se bo obeležil vsako leto tretji petek v novembru. Projekt je tako potekal 16. novembra, ko so vrtci in šole organizirale otrokom zajtrk sestavljen izključno iz živil lokalnih pridelovalcev in predelovalcev. V projekt so bili vključeni vsi slovenski vrtci in osnovne šole, kar pomeni, da je bila s projektom zajeta celotna vrtčevska in osnovnošolska populacija.

Z opravljeno evalvacijo smo želeli oceniti proces izvedbe in uspešnost projekta. Pri tem smo uporabili metodo spletnega vprašalnika. Na anketni vprašalnik je odgovorilo 265 (54,4%) osnovnih šol in 66 (18,8%) vrtcev. Pri ocenjevanju smo tako večinoma izhajali iz odgovorov, ki so jih podale odgovorne osebe za izvajanje projekta na vsaki šoli in vrtcu, ter dostopnih informacij Ministrstva za kmetijstvo in okolje.

Pri ocenjevanju uspešnosti, v kolikšni meri smo izpolnili osnovne zahteve **uporabnosti projekta (»efficacy«)** pri organizaciji zajtrka in pri izvajanju spremljevalnih dejavnosti, nam lahko rezultati predvsem pokažejo, kje so nekatere priložnosti in možnosti za izpopolnitev in nadgradnjo projekta v prihodnje. Rezultati kažejo, da je razdeljevanje zajtrka v večini primerov potekalo v mejah pričakovanega, predvsem kar se tiče časa in same delitve. Zajtrk se je v večini primerov delil v času obstoječe malice oz. zajtrka, kar je v skladu s pričakovanji, saj so bila taka navodila, so pa nekatere šole in vrtci samoiniciativno še več dni zapored organizirali in ponujali zajtrk. Ponudba zajtrka je odražala kompromis med tradicionalnim slovenskim obrokom in razpoložljivimi lokalnimi kapacitetami, medtem ko bo potrebno v prihodnje, v kolikor se bo projekt izvajal z donacijo živil, okrepiti raznovrstnost ponudbe. Zaradi izpada pridelka je bila možnost donacij omejena, zato se je zajtrk v večini primerov zagotovil v okviru sredstev, ki so na razpolago za šolsko prehrano oz. oskrbni dan. Posamezni kmetije in podjetja pa so marsikje z donacijo živil vrtcem ali šolam kljub vsemu omogočili brezplačen zajtrk. Otroci so tako ta dan za zajtrk uživali živila - kot so kruh, mleko, maslo, med in jabolka - domačega izvora. Ponekod pa je bil jedilnik tudi nekoliko prilagojen lokalni ponudbi na določenem območju. Iz rezultatov je razvidno, da so največ živil za zajtrk dostavili kmetije, živilsko predelovalna podjetja ter čebelarji, najmanj pa trgovski sistemi in zadruga. Med dobavitelji so bili pogosti tudi lanskoletni dobavitelji. Kmetije in zadruga so v največji meri dostavljali sadje, mleko in med, živilsko predelovalna industrija maslo, kruh in mleko, medtem ko večjih razlik v dostavljenih živilih ni bilo v primeru trgovskih sistemov.

Velika večina šol in vrtcev je v projektu sodelovala s čebelarji, kmetijami, zadrugami in dobavitelji. Najmanj vrtcev in šol je sodelovalo z Zavodi za zdravstveno varstvo, drugimi šolami/vrtci ter društvi. Vrtci in šole so z večino deležniki ocenili sodelovanje kot dobro, najbolj zadovoljni so bili s peki, čebelarji, vodstvom vrtca/šole, drugimi vrtci/šolami ter kmetijami, zadrugami in aktivni kmetov. Nekoliko slabše pa so vrtci in šole ocenili sodelovanje s starši,

zaradi za zdravstveno varstvo, različnimi društvi, živilsko predelovalno industrijo ter zbori učiteljev/vzgojiteljev. Glede na izvedbo projekta v letu 2011 so tokrat šole in vrtci nekoliko bolj uspešno ocenili sodelovanje s peki, lokalno skupnostjo, zbori učiteljev/vzgojiteljev in učenci, nekoliko slabše pa s posameznimi učitelji/vzgojitelji ter z vodstvi šol/vrtcev.

Visoka motiviranost vrtcev in šol se kaže tudi skozi podatek, da so se praktično vsi vrtci in šole (97%), kar je še več kot v letu 2011, odločili, da bodo tematike projekta obravnavali kontinuirano skozi celotno šolsko leto. Največ vrtcev in šol bo temo obravnavalo me poukom in varstvom oz. v povezavi z drugimi podobnimi projekti (Shema šolskega sadja, Zdrave šole/vrtci, Eko projekti, v sklopu šolskih vrtov ipd.) najmanj pa jih bo to uresničevalo v sodelovanju z lokalno skupnostjo, aktivni kmetov in drugimi lokalnimi deležniki. Glede na obremenitev šol je pričakovano, da so šole vsebinam projekta v največji meri namenile le eno uro, medtem ko je veliko vrtcev tem vsebinam namenilo kar cel dan. Kljub obremenitvam je velika večina šol (85%) uspela vsebine projekta tudi medpredmetno vključiti in povezati. Vsebine projekta so se tako v največji meri obravnavale pri urah gospodinjstva, spoznavanja okolja, biologije, likovne vzgoje, slovenščine ter naravoslovja in tehnike, bistveno manj pa pri ostalih predmetih. Šole ob tem še navajajo, da te teme obravnavajo že sicer pri različnih predmetih (gospodinjstvo, naravoslovje, športna vzgoja...) in vsebinah o zdravi prehrani, medtem ko vrtci poudarjajo, da je zajtrk in opozarjanje na njegov pomen že tako del njihovih vsakodnevnih dejavnosti.

Najpogostejše spremljevalne dejavnosti, ki so jih izvedli vrtci so bili pogovori o pomenu zajtrka npr. za zdravje, obiski lokalnega čebelarja ter izdelava pogrinjkov za zajtrk. Največ šol je izvedlo pogovore z učenci o pomenu zajtrka npr. za zdravje, v prvi triadi so pogosto tudi izdelovali pogrinjke, v drugi in tretji triadi pa so pogosto tudi obravnavali zajtrkovalne navade glede na pretekle in današnje čase ter glede na geografske značilnosti. Vrtci so tako uspeli aktivno vključiti v aktivnosti projekta v povprečju 86,2% vseh otrok in 82,8% vseh sodelavcev, medtem ko so bile šole nekoliko manj uspešne, saj so uspeli aktivno angažirati v projekt malo več kot 60% učencev in nekaj manj kot 60% vseh sodelavcev šole.

Zelo uspešen pa je tudi odziv vrtcev in šol, ki so bili glede na merila izbrani kot najbolj aktivni v projektu. V vsaki statistični regiji je bil izbrani osnovni šoli in izbranemu vrtcu omogočen obisk in ogled kmetije, ki je bil zagotovljen hkrati z brezplačnim prevozom.

Večina vrtcev in šol (97%) je po zaključku projekta ocenila uspešnost projekta na njihovi šoli oziroma v vrtcu kot uspešno ali zelo uspešno. Ne glede na to, da imajo vrtci in šole verjetno že nekaj več izkušenj iz preteklega projekta, je bil v primerjavi z izvedbo projekta v letu 2011 tokratni uspeh projekta v povprečju ocenjen nekoliko boljše. Razloge za uspešnost projekta gre iskati v boljši organizaciji dela na vsakem vrtcu in šoli, boljšemu aktivnemu sodelovanju z deležniki, boljši izvedbi spremljevalnih aktivnosti ter boljši organizaciji samega projekta. K boljši oceni pa je prispevalo tudi pravočasnejše in učinkovitejše seznanjanje s projektom. Ne glede na to, bo potrebno tudi v bodoče podrobneje raziskati dobre prakse nudenja obroka in spremljevalnih dejavnosti ter morebitne ovire, ki so se ob sami organizaciji in izvedbi projekta pojavile.

Glavno vprašanje evalvacije je ali je projekt prinesel **učinek(»effectiveness«)** oziroma ali je ukrep vplival na izboljšanje obstoječega stanja. Glede na rezultate z nivoja vključenih otrok lahko sklepamo pritrdilno. Vrtci in šole so se v največji meri strinjali, da so otroci pridobili največ znanj

s področja pomena zajtrka, zdravega načina prehranjevanja, ter o pomenu lokalno pridelane hrane, čebelarstva in kmetijstva, najmanj pa s področja ohranjanja naravnega okolja in telesne dejavnosti za zdravje. Zelo slabo so se vrtci in šole strinjali s tem, da je projekt in ponudba zajtrka popestrila vrtčevsko/šolsko prehrano in da se je s tem izboljšal odnos otrok do zajtrka. Pomembno je, da rezultati kažejo na izboljšanje tako pri odnosu do zajtrka kot pri osvajanju novih znanj, medtem ko učinke na nivoju izboljšav prehranskega vedenja v tako kratkem času niti ni mogoče pričakovati.

Pomemben element pri vrednotenju je bilo tudi podporno okolje, zlasti oseb, ki so za učenca oziroma otroka najpomembnejše in se po njih zgleduje, pa tudi medijev in splošne javnosti. Zato smo preverili, kakšna je bila podpora vodstva, učiteljev oziroma vzgojiteljev ter staršev. Šole in vrtci so kot zelo dobro ocenili odporo s strani vodstva, kot tudi kolegov učiteljev in vzgojiteljev, medtem ko vključenost staršev (zlasti šole) niso ocenile kot najboljšo. Z večjim vključevanjem staršev v projekt bi lahko z njihovo pomembno vzgojno funkcijo prispevali tudi k oblikovanju sinergij na področju učinkov.

V letošnjem letu smo posebej vrednotili tudi uspešnost zagotavljanja lokalno pridelane/predelane hrane v vrtcih in šolah v okviru sistema javnih naročil. Prav takšni proizvajalci, pogosto iz neposredne bližine naročnika, praviloma proizvajajo in prodajajo visoko kvalitetna in sveža živila. Večina šol in vrtcev (70%) uspeva le delno oz. do določene mere vključevati v pripravo javnih razpisov merila za izbor živil, ki so v shemah višje kakovosti (npr. sezonsko pridelana živila na integriran način, sezonsko pridelana živila na ekološki način in živila, ki so proizvedena po nacionalnih predpisih o kakovosti živil), medtem ko le 16% šol in vrtcem uspe povsem izrabiti te možnosti. Posledično predstavljajo živila iz lokalne pridelave/predelave po oceni vrtcev in šol v povprečju 28,7% celotnega javnega naročila. Razlogi za relativno slabo stanje je lahko zahtevnost razpisne dokumentacije in zapletenega postopka javnega naročanja ter posledično prednostna uporaba meril za izbiro najugodnejšega ponudnika ter slabo vključevanje meril kakovosti, s katerimi bi lahko naročnik z dodatnimi točkami ovrednotil ponudbe z živil, pridelanimi na ekološki oziroma integriran način in vsa živila iz shem kakovosti. Poleg tega najverjetneje ostajajo problemi tudi v razdrobljeni strukturi tržne pridelave/predelave, zlasti sadja in zelenjave, kar povečuje stroške pridelave in posledično cenovno nekonkurenčnost slovenske pridelave. Če pogledamo strukturo dobaviteljev vrtcev in šole, vidimo, da je v teh primerih najpogosteje dobavitelj kmet (53%), v 45% so to trgovinski sistemi, v 22% pa zadruga, medtem ko so v 15% to lokalni proizvajalci (pekarne, mlekarne ipd.) in živilsko predelovalna industrija. Pomembno k temu prispeva tudi krčenje obsega kmetijskih zemljišč, vedno bolj nestabilne vremenske razmere ter večja dostopnost na trgu v času glavne sezone, ko so šole in vrtci zaprti. V državnem merilu so šole in vrtci pomembni porabniki hrane, tako je samo za osnovne šole v letu 2010 znašala skupna vrednost letnih naročil 69.494.000 €. Ekološka živila iz lokalne pridelave/predelave po oceni vrtcev in šol v povprečju predstavljajo 11,7%. Glede na uveljavitev Uredbe o zelenem javnem naročanju, po kateri morajo vsi javni naročniki že zdaj naročati vsaj 5% ekoloških živil, z letom 2014 pa najmanj 10%, to niti ni tako slab rezultat, kar pa še ni razlog, da nebi vključevali v vrtce in šole še več ekoloških živil. Zaključimo lahko, da je zaradi vsega naštetega v tem pogledu tudi projekt manj učinkovit, saj je večina vrtcev in šol (68%) ocenila, da jim je ta lahko le delno oziroma do določene mere v pomoč pri vključevanju lokalno pridelane hrane, prav tako jih je k večji angažiranosti na tem področju le delno spodbudil. Zato šole in vrtci kot ovire na tem področju jasno izpostavljajo neprimeren

sistem javnih naročil, nezadostne kapacitete lokalnih ponudnikov ter njihov slab odziv oz. nezanimanje na oddane javne ponudbe.

Z vidika osveščanja širše javnosti lahko zaključimo, da je bil odziv medijev na komunikacijske aktivnosti zelo dober, saj so o projektu večkrat poročali vsi večji nacionalni mediji, veliko so pa svojega medijskega prostora namenili tudi regionalni in lokalni mediji. V tem letu je zaznati tudi velik napredek na področju večje prepoznavnosti projekta z izbranim logom, njegovi dobri povezanosti z razglašnim dnevom slovenske hrane ter večji vključenosti v socialna omrežja. Tudi vesplošno je bil projekt dobro sprejet, prav tako tudi s strani različnih institucij. V številnih delovnih organizacijah so se na primer tudi zaposleni samoiniciativno odločili za izvedbo zajtrka. S tega vidika je projekt dosegel svoj namen ozaveščanja javnosti o pomenu zajtrkovanja, zdravega prehranjevanja ter o kratkih verigah in vlogi kmetijstva.

Priporočila, ki jih na podlagi evalvacije projekta predlagamo v prihodnje, so naslednja:

- vplivanje na sistem javnih naročil,
- večja povezovalnost z ostalimi uspešnimi projekti in primeri dobre prakse,
- učinkovito in pravočasno obveščanje o organizaciji in izvedbi projekta ter dobaviteljih,
- več poudarka na vsebinah, ki obravnavajo pomen kmetijstva in lokalne oskrbe na prehransko varnost,
- bolj sistemsko in kontinuirano izvajanje projekta,
- večja pestrost živil za zajtrk, upoštevajoč tudi lokalne in regionalne značilnosti,
- intenzivnejše vključevanje staršev, kmetijskih svetovalcev, lokalnih pridelovalcev in širše lokalne skupnosti v aktivnosti projekta z namenom krepitev mreženja in vzpostavljanja kratkih verig,
- nadaljnje komunikacijske aktivnosti o projektu, s čimer se dodatno ozavešča splošno javnost.

Zaključujemo, da je projekt dober povezovalni mehanizem več sistemov, ki skupaj delujejo v isto smer. Pomemben je vsak člen in pomembna je krepitev vloge vsakega posameznega člena. Projekt prinaša željene učinke, vendar pa lahko v relativno kratkem časovnem obdobju govorimo le o kratkoročnih učinkih. Spreminjanje nekaterih utečenih navad in vedenj poteka po postopnem, predvidljivem zaporedju, kjer posameznik najprej spreminja odnos, mišljenje, nato konkretno vedenje. Šele nato se sprememba odraža na merljivih posledicah, ko lahko govorimo o direktnih učinkih na človeka.

5. VIRI

1. Brown JE. Nutrition Through the Life Cycle. Belmont: Thomson Wadsworth, 2008.
2. Gabrijelčič Blenkuš M, Gregorič M, Fajdiga Turk V. Prehranske navade in prehranski status. In: Jeriček H, Lavtar D, Pokrajac T. editors. HBSC Slovenija Z zdravjem povezano vedenje v šolskem okolju. Poročilo o raziskavi. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja RS, 2007: 204.
3. Gregorič M. Zajtrkovanje. In: Jeriček Klanšček H, Roškar S, Koprivnikar H, Pucelj V, Bajt M, Zupanič T. editors. Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja RS, 2011: 320.
4. Radej B, Golobič M, Macur S, Dragoš. 2011. Vrednotenje politik – obzorja nove miselnosti. Ljubljana, Vega
5. Radej, B. 2010. Osnove vrednotenja politik za občasne uporabnike. Ljubljana, Inštitut za politike prostora.
6. Slovenski tradicionalni zajtrk (2013). Povzeto: 16. maja 2013.
Dosegljivo na: <http://www.tradicionalni-zajtrk.si/>
7. Kočar M. Smernice za javno naročanje hrane. Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. Ljubljana, 2012.
8. WHO. Inequalities in Young People's Health. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2005/2006 survey. Health Policy for Children and Adolescents, No. 5. Geneva: WHO, 2008.
9. WHO. Diet, nutrition and prevention of chronic diseases. Report of a Joint WHO/FAO Expert Consultation. Geneva: WHO Technical Report Series, 916, 2003.

Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije

Dostopno na spletni strani: www.ivz.si

